

**O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI
HUZURIDAGI PEDAGOG KADRLARNI
QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISH TARMOQ
(MINTAQAVIY) MARKAZI**

**ZAMONAVIY SHAROITDA DAVLAT
PENSIYA TA’MINOTINI AMALGA
OSHIRISH MEXANIZMLARINI
TAKOMILLASHTIRISH**

**MODULI BO‘YICHA
O‘Q UV- USLUBIY
MAJMUUA**

2025

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**OLIY TA’LIM TIZIMI KADRLARINI QAYTA TAYYORLASH VA
MALAKASINI OSHIRISH INSTITUTI**

**O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI HUZURIDAGI
PEDAGOG KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISH TARMOQ (MINTAQAVIY) MARKAZI**

**“Zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta’minotini amalga oshirish
mexanizmlarini takomillashtirish”**

moduli bo‘yicha

O‘QUV–USLUBIY MAJMUA

TOSHKENT-2025

Mazkur modulning o‘quv-uslubiy majmuasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil “27” dekabrdagi 485-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan o‘quv reja va namunaviy dastur asosida tayyorlandi.

Tuzuvchi: O‘zMU, “Ijtimoiy ish” kafedrası dotsenti, sotsiologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) A.Abduxalilov

Taqrizchilar: sots.f.d, prof. N.Latipova –O‘zbekiston milliy universiteti, sots.f.d. prof. Sh.Sodiqova – O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi, f.f.d., prof. S.Karimov – Samarqand davlat universiteti.

*O‘quv-uslubiy majmua Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti
Kengashining qarori bilan nashrga tavsiya qilingan
(2024- yil “29” noyabrdagi 4-sonli bayonnoma).*

MUNDARIJA

I. ISHCHI DASTUR	5
II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA‘LIM METODLARI.....	15
III. NAZARIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI	18
IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI.....	37
V. KEYSLAR BANKI	43
VI. NAZORAT SAVOLLARI	45
VII. GLOSSARIY	46
VIII. ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	47

I. ISHCHI DASTUR

KIRISH

Ushbu dastur O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrda tasdiqlangan “Ta’lim to‘g‘risida” Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 12-iyundagi “Oliy ta’lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida” PF-4732-son, 2019-yil 27-avgustdagi “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to‘g‘risida” PF-5789-son, 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” PF-5847-son, 2020-yil 29-oktabrdagi “Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” PF-6097-son, 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” PF-60-son, 2023-yil 25-yanvardagi “Respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini samarali yo‘lga qo‘yishga doir birinchi navbatdagi tashkiliy chora-tadbirlar to‘g‘risida” PF-14-son, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi ““O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida” PF-158-son Farmonlari, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi “Aholi va davlat xizmatchilarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi bilimlarini uzluksiz oshirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-228-son, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-fevraldagi “Sun‘iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-4996-son qarorlari va O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2019-yil 23-sentabrdagi 797-son hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Oliy ta’lim tashkilotlari rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2024-yil 11-iyuldagi 415-son Qarorlarida belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo‘lib, u oliy ta’lim muassasalari pedagog kadrlarining kasb mahorati hamda innovatsion kompetentligini rivojlantirish, sohaga oid ilg‘or xorijiy tajribalar, yangi bilim va malakalarni o‘zlashtirish, shuningdek amaliyotga joriy etish ko‘nikmalarini takomillashtirishni maqsad qiladi.

Dastur doirasida berilayotgan mavzular ta’lim sohasi bo‘yicha pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish mazmuni, sifati va ularning tayyorgarligiga qo‘yiladigan umumiy malaka talablari va o‘quv rejalari asosida shakllantirilgan bo‘lib, uning mazmuni yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi va jamiyatning ma’naviy asoslarini yoritib berish, oliy ta’limning normativ-huquqiy asoslari bo‘yicha ta’lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etish, pedagogik faoliyatda raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish, ilmiy-innovatsion faoliyat darajasini oshirish, pedagogning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ta’lim sifatini ta’minlashda baholash metodikalaridan samarali foydalanish, zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta’minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish, nogironligi bor shaxslar bilan ijtimoiy ish olib borishning texnologiyalaridan foydalanish bo‘yicha tegishli bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan.

Kursning maqsadi va vazifalari

“Ijtimoiy ish” yo‘nalishida pedagog kadrlarning kasbiy bilim, ko‘nikma, malakalarini takomillashtirish va rivojlantirish;

- pedagoglarning ijodiy-innovatsion faollik darajasini oshirish;

- pedagog kadrlar tomonidan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, zamonaviy ta‘lim va innovatsion texnologiyalar sohasidagi ilg‘or xorijiy tajribalarning o‘zlashtirilishini ta‘minlash;

- o‘quv jarayonini tashkil etish va uning sifatini ta‘minlash borasidagi ilg‘or xorijiy tajribalar, zamonaviy yondashuvlarni o‘zlashtirish;

“Ijtimoiy ish” yo‘nalishida qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonlarini fan va ishlab chiqarishdagi innovatsiyalar bilan o‘zaro integratsiyasini ta‘minlash.

Kurs yakunida tinglovchilarning bilim, ko‘nikma va malakalari hamda kompetensiyalariga qo‘yiladigan talablar:

Qayta tayyorlash va malaka oshirish kursining o‘quv modullari bo‘yicha tinglovchilar quyidagi yangi bilim, ko‘nikma, malaka hamda kompetensiyalarga ega bo‘lishlari talab etiladi:

Tinglovchi:

- “Yangi O‘zbekiston” konsepsiyasi, uning mazmun mohiyati va asosiy tamoyillarini;

- O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson va fuqaroning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlarini;

- O‘zbekiston Respublikasining “Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida” hamda “Innovatsion faoliyat to‘g‘risida” Qonunlarini;

- O‘zbekiston Respublikasining zamonaviy konstitutsionalizmini;

- aholi talablariga va xalqaro standartlarga to‘liq javob beradigan ta‘lim, tibbiyot va ijtimoiy himoya tizimini tashkil qilishni;

- “Yashil” va inklyuziv iqtisodiy o‘sish tamoyillariga asoslangan yuqori iqtisodiy o‘sish dasturlari va ularning amaliyotga tadbiq etish istiqbollari;

- O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ma‘muriy-hududiy va davlat tuzilishi masalalarini;

- jamiyatning iqtisodiy negizlarini;

- “Xavfsiz va tinchliksevar davlat” tamoyiliga asoslangan siyosatni;

- Oliy ta‘lim sohasiga oid qonun hujjatlari va ularning mazmunini;

- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining oliy ta‘lim tizimiga oid farmonlari, qarorlarini;

- O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining oliy ta‘lim tizimiga tegishli qarorlarini;

- Oliy ta‘lim, fan va innovatsiya vazirligining ta‘lim jarayonlarini rejalashtirish va tashkil etishga oid buyruqlarini;

- Davlat ta‘lim standartlari, ta‘lim yo‘nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining Malaka talablari, o‘quv rejalari, fan dasturlari va ularga qo‘yiladigan talablarni, o‘quv yuklamalarini rejalashtirish va ularning bajarilishini

nazorat qilish usullarini;

- oliy ta'lim tizimida korrupsiya va korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarga qarshi kurashish vazifalari, mazmun-mohiyati, yuzaga kelish sabablari, ijtimoiy-huquqiy omillarini;

- ta'lim jarayonini raqamli transformatsiyasini;
- raqamli ta'lim resurslari va dasturiy mahsulotlarini;
- raqamli ta'lim resursini pedagogik loyihalash texnologiyasini;
- mediasavodxonlik va xavfsizlik asoslarini;
- raqamli ta'lim resurslarini loyihalash uchun asosiy talablarni;
- meta texnologiyalar tushunchasi, avzalliklari va kamchiliklarini;
- zamonaviy ta'lim tizimida sun'iy intellekt (AI) ning ahamiyatini;
- ta'limda sun'iy intellektningdan foydalanish istiqbollari va xavflarini;
- bilimlarni sinash va baholashning aqlli tizimlarini;
- jahonda oliy ta'lim rivojlanish tendensiyalari: umumiy trendlar va strategik yo'nalishlarni;

- zamonaviy ta'limning global trendlarini;
- inson kapitalining iqtisodiy o'sishning asosiy omili sifatida rivojlanishida ta'limning yoshdagi ahamiyatini;

- oliy ta'limning zamonaviy integratsiyasi: global va mintaqaviy makonda raqobatchilikdagi ustuvorliklari, universitetlarning xalqaro va milliy reytingini;

- xalqaro reyting turlari va ularning indikatorlarini;
- zamonaviy universitet jamiyatning faol, ko'pqirrali va samarali faoliyat yurituvchi instituti sifatidagi uchta yirik vazifalarini;

- universitetlarning zamonaviy modellarini;
- zamonaviy kelajak universitetlarning beshta asosiy modellarini;
- tadbirkorlik universiteti faoliyatining muhim yo'nalishlarini;
- pedagogning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslarini;
- innovatsion ta'lim muhiti sharoitida pedagogning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish yo'llarini;

- kasbiy kompetensiyalarning mazmun va mohiyatini;
- kasbiy kompetensiyalar va ularning o'ziga xos xususiyatlarini;
- pedagogik texnikaning asosiy komponentlarini;
- pedagogik texnikani shakllantirish yo'llarini;
- kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonini tashkil etishda innovatsion, akmeologik, aksiologik, kreativ, refleksiv, texnologik, kompetentli, psixologik, andragogik yondashuvlar va xalqaro tajribalar hamda ularning kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga ta'sirini;

- kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida pedagogik deontologiyaning roli, ahamiyatini;

- kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishda uchraydigan to'siqlarni yechishda, to'g'ri harakatlar qilishda pedagogning kompetentlik va kreativlik darajasi, pedagogik kvalimetriyasini;

- talabalar kasbiy tayyorgarlik sifatini kompleks baholashning nazariyasini;
- ta'lim sifatiga ta'sir etuvchi omillarni;

- kredit-modul tizimida talabalarning bilimi, ko‘nikmasi, malakasi va kompetensiyalarini nazorat qilish va baholashning o‘ziga xos xususiyatlari, didaktik funksiyalarini;
- baholash turlari, tamoyillari va mezonlarini;
- davlat pensiya ta‘minoti tizimidagi islohotlar, ularni o‘rganishning zarurligi va asosiy yo‘nalishlarini;
- jahonda mavjud pensiya ta‘minoti tizimlari, ularning o‘ziga xos xususiyatlarini;
- O‘zbekiston Respublikasi pensiya ta‘minoti tizimining tashkiliy tuzilishi, uning vazifalari, funksiyalari va prinsiplarini;
- davlat pensiya ta‘minoti tizimidagi islohotlarning mazmuni, bosqichlari va asosiy yo‘nalishlarini;
- zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta‘minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish yo‘nalishlarini;
- nogironlikni tushunish modellarini;
- nogironlikni tushunishda tibbiy modelning xususiyatlarini;
- Yevropa Ittifoqi davlatlarida nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlarini;
- AQSHda nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlarini;
- inklyuziv ta‘limning maqsad va vazifalarini;
- inklyuziv ta‘limning asosiy tamoyillarini;
- Yaponiyada nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlarini

bilishi kerak.

Tinglovchi:

- “O‘zbekiston-2030” strategiyasining mazmun-mohiyati va ahamiyatini yoritib berish;
- O‘zbekistonning xalqaro maydondagi siyosiy va iqtisodiy aloqalarini tahlil etish va baholash;
- yangi O‘zbekistonning ma‘naviy va madaniy tiklanish dasturlari asoslarini o‘zlashtirish;
- O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Oliy ta‘lim tizimiga tegishli qarorlari asosida ta‘lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etish;
- xorijiy tajribalar asosida malaka talablari, o‘quv rejalari va fan dasturlarini takomillashtirish;
- korrupsiyaga qarshi kurashish ichki tizimining huquqiy asoslarini shakllantirishda xalqaro tajribaning ahamiyatini yoritib berish;
- multimedia va infografika asosida interaktiv didaktik materiallar yaratish va bulut xizmatlarida saqlash;
- masofiviy ta‘lim platformalari uchun video kontent yaratish;
- Internetda mualliflik huquqlarini himoya qilish usullaridan foydalanish;
- raqamli ta‘lim resurslari sifatini baholash;
- pedagogik jarayonda sun‘iy intellektning rolini tahlil qilish va ahamiyatini ochib berish;
- ta‘lim sohasida sun‘iy intellektidan foydalanishning afzalliklari va kamchiliklarini aniqlash;

- OTMlarni reyting bo'yicha ranjirlash;
- jahon universitetlari reytingini tahlil etish va baholash;
- universitetlarni mustaqil baholash yondashuvlarini aniqlashtirish;
- tadbirkorlik universitetiga o'tish uchun zarur bo'ladigan o'zgarishlarni aniqlash;
- Universitet 1.0 dan Universitet 3.0 modeliga o'tish borasidagi muammolarni aniqlash;

- zamonaviy tadbirkorlik universiteti modeli tamoyillarini o'zlashtirish;
- pedagoglarning kreativ potentsiali tushunchasi va mohiyatini ochib berish;
- pedagoglar kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning innovatsion texnologiyalarini qo'llash;

- o'qituvchi faoliyatida pedagogik texnikaning ahamiyatini yoritib berish;
- tinglovchilar diqqatini o'ziga tortish usullaridan foydalanish;
- kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish yo'llarini tahlil etish;
- kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida uchraydigan to'siqlar, qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish;

- talabalarning o'quv auditoriyadagi faoliyatini baholash;
- talabalarning kurs ishi, bitiruv malakaviy ishi, o'quv-malakaviy amaliyot (mehnat faoliyati)ni nazorat qilish;

- baholashning miqdor va sifat tahlilini amalga oshirish;
- pensiya ta'minotining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati, zarurligi va vazifalarini yoritib berish;

- har bir bosqichning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil etish;
- ijtimoiy modelning o'ziga xos jixatlarini yoritib berish;
- pensiya ta'minoti - davlatning ijtimoiy instituti sifatida o'rganish;
- reabilitatsiyani olib borish bosqichlari ahamiyatini ochib berish;
- nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlash xususiyatlarini tahlil etish;
- nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy reabilitasiya qilishning texnologiyalaridan foydalanish *ko'nikmalariga* ega bo'lishi lozim.

Tinglovchi:

- O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidagi asosiy o'zgarishlarni tahlil qilish va ularning zarurligini muhokama etish;

- O'zbekiston Respublikasida ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasining mazmun-mohiyati va ahamiyatini ochib berish;

- mamlakatimizning raqamli va harbiy-tibbiy infratuzilmasini takomillashtirishga oid chora tadbirlar bilan ishlash;

- davlat hokimiyatining tashkil etilishining konstitutsiyaviy asoslarini o'zlashtirish;

- Oliy ta'lim, fan va innovatsiya vazirligining ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishga oid buyruqlari, Davlat ta'lim standartlari, ta'lim yo'nalishlarining va magistratura mutaxassisliklarining malaka talablari, o'quv rejalar va fan dasturlarini takomillashtirish;

- o'quv yuklamalarni rejalashtirish va ularning bajarilishini nazorat qilish;
- meyoriy uslubiy hujjatlarni ishlab chiqish amaliyotini takomillashtirish mexanizmlarini tahlil etish;

- korrupsiyaviy xavf-xatarlarni aniqlash, ularni majburiy baholash, korrupsiya xavfi yuqori hisoblangan lavozimlar ro'yhatini shakllantirish, xavflar darajasini pasaytirish chora tadbirlarini amalga oshirish tartibidan samarali foydalanish;

- an'anaviy va raqamli ta'limda pedagogik dizaynning xususiyatlarini ochib berish;

- onlayn mashg'ulotlarni tashkil etishda raqamli texnologiyalardan foydalanish;

- mediasavodxonlik va xavfsizlik asoslarini o'zlashtirish;

- pedagogik faoliyatda raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish;

- raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish;

- meta texnologiyalarni ta'limga samarali integratsiya qilish yo'llaridan foydalanish;

- ta'limdagi sun'iy intellektning xususiyatlarini muhokama qilish;

- xalqaro reyting turlari va ularning indikatorlarining ahamiyatini ochib berish;

- OTM reytingiga ta'sir etuvchi omillarni tahlil etish;

- universitetlarning zamonaviy modellarini o'rganish;

- OTM bitiruvchilari va xodimlari tomonidan texnologiyalar transferiga litsenziyalar oluvchi startaplarni shakllantirish va yaratish;

- professor-o'qituvchilarning tadqiqotchi sifatidagi nashr faolligini rivojlantirish istiqbollarini tahlil etish;

- innovatsion ta'lim muhiti sharoitida pedagogning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish;

- pedagog kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish hususiyatlarini tahlil etish va baholash;

- ijtimoiy va kasbiy tajribaga asoslangan intellektual mashqlarni ishlab chiqish;

- o'quv jarayoni ishtirokchilarini bir-birlari bilan tanishtirish, samimiy do'stona munosabat va ijodiy muhitni yuzaga keltirish, tinglovchilarning ijodiy imkoniyati va shaxsiy sifatlarini ochish, tinglovchilarning hamkorlikda ishlashlari uchun qulay sharoitni vujudga keltirish;

- tinglovchilarning kasbiy kompetensiyalarini o'rganish, tanishish;

- kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida pedagogik deontologiyaning roli, ahamiyatini ochib berish;

- ta'lim sifatiga ta'sir etuvchi omillar (moddiy-texnik baza, professor-o'qituvchilarning salohiyati va o'quv-metodik ta'minot)ni tahlil etish va baholash;

- talabalarning o'quv auditoriyadan tashqari faoliyatini baholash;

- talabalarning o'quv auditoriyadan tashqari faoliyatini baholashda o'quv topshiriqlari (reproduktiv, produktiv, qisman-izlanishli, kreativ (ijodiy) murakkablik)ni ishlab chiqish metodikasidan samarali foydalanish;

- davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatining mazmuni va vazifalarini anglab olish va amalga oshirish;

- ijtimoiy rehabilitatsiya tushunchasini mazmunini izohlash;

- O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy ta'minot tizimining amaldagi tarkibi, uning maqsadi va vazifalarini anglash;

- inklyuziv ta'limni tashkil etish masalalarini rivojlantirish;

- nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlash modellarini qo'llash;

- davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatining mazmuni va vazifalarining o'ziga xos xususiyatlarini amaliy ahamiyatini ochib berish **malakalariga** ega bo'lishi lozim.

Tinglovchi:

- 2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining yashil iqtisodiyotga o'tish va ekologik barqarorlikga erishish strategiyasi mohiyati bilan tanishish;

- "Yashil" va inklyuziv iqtisodiy o'sish tamoyillariga asoslangan yuqori iqtisodiy o'sish dasturlarini amaliyotga tatbiq etish;

- yoshlar ma'naviyatini oshirish bo'yicha davlat dasturlari yuzasidan muhokama tashkil etish va ulardan samarali foydalanish;

- O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiya vazirligining buyruqlari asosida ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etish;

- Davlat ta'lim standartlari, malaka talablari, o'quv rejalar va fan dasturlar asosida fanning ishchi dasturini ishlab chiqish amal qilish va ularni ijrosini ta'minlash;

- oliy ta'lim tizimida manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'yilganlik holatlarini aniqlash, manfaatlar to'qnashuvi yuzaga kelishi mumkin bo'lgan sohalarni oldini olish va bartaraf etish uchun chora-tadbirlar ishlab chiqish, fuqarolarni ishga qabul qilish jarayonlarini nazoratga olinishini ta'minlash (nomzodlarni tekshirish tartibi), ushbu sohada qo'llanishi lozim bo'lgan xorij tajribasidan foydalanish;

- raqamli ta'lim resurslari va dasturiy mahsulotlarini o'quv jarayoniga faol tatbiq etilishini tashkil etish;

- raqamli ta'lim resursini pedagogik loyihalash texnologiyasi asoslarini o'zlashtirish;

- raqamli ta'lim muhitida pedagogik dizaynga oid innovatsiyalarni amaliyotga tatbiq etish;

- meta texnologiyalarni tahlil qilish va ularning ta'limdagi ta'sirini ochib berish;

- sun'iy intellektning asosiy xususiyatlarini asoslab berish;

- universitetlarning xalqaro va milliy reytingini baholash;

- OTMlarda talim, ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish, ilmiy tadqiqot natijalarni tijoratlashtirish yo'llarini tahlil etish va amaliyotga tatbiq etish;

- «Amaliyotchi professorlar» (PoP, Professor of Practice) modelini qo'llash;

- professor-o'qituvchilarning tadqiqotchi sifatidagi nashr faolligini rivojlantirish istiqbollarini yoritib berish;

- pedagogning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslarini amaliyotga tatbiq etish;

- pedagogning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik trayektoriyalarini ishlab chiqish;

- kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida uchraydigan to'siqlarning xilma-xilligi va o'ziga xos xususiyatlari, sabablarini amaliy tomonlarini yoritish, ularni yechish bosqichlarini guruh bilan birgalikda aniqlash;

- talabalar kasbiy tayyorgarlik sifatini kompleks baholash;

- talabalar kasbiy tayyorgarlik sifatini kompleks baholashning elektron monitoring tizimini yuritish;

- talabalarning ta'limiy (o'quv predmetlari), tarbiyaviy (ma'naviy-ma'rifiy

tadbirlar) va rivojlantiruvchi (ilmiy-tadqiqot ishi, start-up loyihalar) maqsadlarini baholash;

- Yaponiyadagi nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlarini tahlil etish va baholash;
- nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilishda xorij tajribasini qo'llash;
- ijtimoiy ta'minotning mohiyati, zarurligi, mavjud bo'lishining obyektiv sabablari, shakllanish va rivojlanish tarixini yoritib berish;
- ijtimoiy rehabilitatsiyaning asosiy komponentlarini baholash;
- inklyuziv ta'limning xususiyatlarini ochib berish;
- nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlashning samaradorligini oshirish yo'llarini topish **kompetensiyalariga** ega bo'lishi lozim.

Modulni tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

Modulni o'qitish ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar shaklida olib boriladi.

- Modulni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo'llanilishi nazarda tutilgan:

- ma'ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida prezentatsion va elektron-didaktik texnologiyalardan;

- o'tkaziladigan amaliy mashg'ulotlarda texnik vositalardan, ekspress-so'rovlar, test so'rovlari, aqliy hujum, guruhli fikrlash, kichik guruhlar bilan ishlash, kollokvium o'tkazish, va boshqa interaktiv ta'lim usullarini qo'llash nazarda tutiladi.

Modulning o'quv rejadagi boshqa modullar bilan bog'liqligi va uzviyligi

“Zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta'minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish” moduli mazmuni o'quv rejadagi “Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi va jamiyatning ma'naviy asoslari”, Oliy ta'limning normativ huquqiy asoslari hamda tizimda korrupsiya va manfaatlar to'qnashuvining oldini olish”, “Pedagogik faoliyatda raqamli kompetensiyalar”, “Ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish”, “Pedagogning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish” “Ta'lim sifatini ta'minlashda baholash metodikalari”, “Nogironligi bor shaxslar bilan ijtimoiy ish olib borishning texnologiyalari” mutaxassislik o'quv modullari bilan uzviy bog'langan holda pedagoglarning ta'lim jarayonida kasbiy pedagogik tayyorgarlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Modulning oliy ta'limdagi o'rni

Modulni o'zlashtirish orqali tinglovchilar ta'lim jarayonida Zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta'minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish fanidan foydalanish va amalda qo'llashga doir kasbiy kompetentlikka ega bo'ladilar.

Zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta'minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish moduli bo'yicha soatlar taqsimoti

№	Modul mavzulari	Auditoriya uquv yuklamasi			
		Jami	jumladan		
			Nazariy	Amaliy mashg'ulot	Ko'chma mashg'uloti
1.	Davlat pensiya ta'minoti tizimidagi islohotlar, ularni o'rganishning zarurligi va asosiy yo'nalishlari. O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy ta'minot tizimining amaldagi tarkibi, uning maqsadi va vazifalari	4	2	2	
2.	Davlat pensiya ta'minoti. Pensiya ta'minoti - davlatning ijtimoiy instituti sifatida.	10	2	2	6
3.	Jahonda mavjud pensiya ta'minoti. Davlat pensiya ta'minoti tizimidagi islohotlarning mazmuni, bosqichlari va asosiy yo'nalishlari.	4	2	2	
4.	Davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatining mazmuni va vazifalari. Zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta'minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.	10	2	2	6
	Jami:	28	8	8	12

NAZARIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu: Davlat pensiya ta'minoti tizimidagi islohotlar, ularni o'rganishning zarurligi va asosiy yo'nalishlari. (2 soat)

Reja:

1. Davlat pensiya ta'minoti tizimidagi islohotlar, ularni o'rganishning zarurligi va asosiy yo'nalishlari.
2. Ijtimoiy ta'minotning mohiyati, zarurligi, mavjud bo'lishining obyektiv sabablari, shakllanish va rivojlanish tarixi.
3. Ijtimoiy ta'minot - davlat ijtimoiy siyosatining muhim bo'g'ini sifatida.

2-mavzu: Davlat pensiya ta'minoti. (2 soat)

Reja:

1. Davlat pensiya ta'minoti - ijtimoiy ta'minot tizimining tarkibiy qismi sifatida.
2. Pensiya ta'minotining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati, zarurligi va vazifalar.

3-mavzu: Jahonda mavjud pensiya ta'minoti. (2 soat)

Reja:

1. Jahonda mavjud pensiya ta'minoti tizimlari, ularning o'ziga xos xususiyatlari.
2. O'zbekiston Respublikasi pensiya ta'minoti tizimining tashkiliy tuzilishi, uning vazifalari, funksiyalari va prinsiplari.

4-mavzu: Davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatining mazmuni va vazifalari. (2 soat)

Reja:

1. Davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatining mazmuni va vazifalari.
2. Davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatni amalga oshirish bosqichlari, har bir bosqichning o'ziga xos xususiyatlari.

AMALIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-amaliy mashg'ulot: O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy ta'minot tizimining amaldagi tarkibi, uning maqsadi va vazifalari. (2 soat)

2-amaliy mashg'ulot: Pensiya ta'minoti - davlatning ijtimoiy instituti sifatida. (2 soat)

3-amaliy mashg'ulot: Davlat pensiya ta'minoti tizimidagi islohotlarning mazmuni, bosqichlari va asosiy yo'nalishlari. (2 soat)

4-amaliy mashg'ulot: Zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta'minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari. (2 soat)

KO'CHMA MASHG'ULOT MAZMUNI

Ko'chma mashg'ulotlar **“Davlat pensiya ta'minoti.** Pensiya ta'minoti - davlatning ijtimoiy instituti sifatida” (6 soat) va **Davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatining mazmuni va vazifalari.** Zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta'minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari. (6 soat) modullari bo'yicha zamonaviy jihozlar hamda innovatsion texnologiyalarni qo'llab faoliyat yuritayotgan ishlab chiqarish korxona va tashkilotlari, oliy ta'lim muassasalari, iqtisodiyot tarmoqlari, ilmiy-tadqiqot va loyiha-konstruktorlik muassasalarida olib boriladi.

O'QITISH SHAKLLARI

Mazkur modul bo'yicha quyidagi o'qitish shakllaridan foydalaniladi:

- ma'ruzalar, amaliy mashg'ulotlar (ma'lumotlar va texnologiyalarni anglab olish, aqliy qiziqishni rivojlantirish, nazariy bilimlarni mustahkamlash);
- davra suhbatlari (ko'rilayotgan loyiha yechimlari bo'yicha taklif berish qobiliyatini oshirish, eshitish, idrok qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish);
- bahs va munozaralar (loyihalar yechimi bo'yicha dalillar va asosli argumentlarni taqdim qilish, eshitish va muammolar yechimini topish qobiliyatini rivojlantirish).

II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA’LIM METODLARI

Xulosalash (Rezyume, Veyer) metodi

Metodning maqsadi:

Bu metod murakkab, ko‘ptarmoqli, mumkin qadar, muammoli xarakteridagi mavzularni o‘rganishga qaratilgan. Metodning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo‘yicha bir xil axborot beriladi va ayni paytda, ularning har biri alohida aspektlarda muhokama etiladi. Masalan, muammo ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari bo‘yicha o‘rganiladi. Bu interfaol metod tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o‘quvchilarning mustaqil g‘oyalari, fikrlarini yozma va og‘zaki shaklda tizimli bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi. “Xulosalash” metodidan ma’ruza mashg‘ulotlarida individual va juftliklardagi ish shaklida, amaliy mashg‘ulotlarida kichik guruhlardagi ish shaklida mavzu yuzasidan bilimlarni mustahkamlash, tahlili qilish va taqqoslash maqsadida foydalanish mumkin.

Metodni amalga oshirish tartibi:

trener-o‘qituvchi ishtirokchilarni 5-6 kishidan iborat kichik guruhlariga ajratadi;

trening maqsadi, shartlari va tartibi bilan ishtirokchilarni tanishtirgach, har bir guruhga umumiy muammoni tahlil qilinishi zarur bo‘lgan qismlari tushirilgan tarqatma materiallarni tarqatadi;

har bir guruh o‘ziga berilgan muammoni atroflicha tahlil qilib, o‘z mulohazalarini tavsiya etilayotgan sxema bo‘yicha tarqatma materialga yozma bayon qiladi;

navbatdagi bosqichda barcha guruhlar o‘z taqdimotlarini o‘tkazadilar. Shundan so‘ng, trener tomonidan tahlillar umumlashtiriladi, zaruriy axborotlar bilan to‘ldiriladi va mavzu yakunlanadi.

Namuna:

Tahlil turlarining qiyosiy tahlili					
Tizimli tahlil		Syujetli tahlil		Vaziyatli tahlil	
Afzalligi	kamchiligi	afzalligi	kamchiligi	afzalligi	kamchiligi
Mummoni kelib	Alohida	O‘z vaqtida	Munosabat	Vaziyat	Dinamik
chiqish sababli va kechish jarayonini aloqadorligi jihatidan o‘rganish imkoniyatiga ega	tayyorgarlik ka ega bo‘lishni, ko‘p vaqt ajratishni talab etadi	munosabat bildirish imkoniyatini beradi	boshqa bir syujetga nisbatan qo‘llanishga yaroqsiz	ishtirokchilarining (obyekt va subyekt) vazifalarini belgilab olish imkonini beradi	xususiyatni belgilab olish uchun qo‘llab bo‘lmaydi
Xulosa: Tahlilning barcha turlari ham o‘zining afzalligi va kamchiligi bilan bir biridan farqlanadi. Lekin, ular qatoridan pedagogik faoliyat doirasida qaror qabul qilish uchun tizimli tahlildan foydalanish joriy kamchiliklarni bartaraf etishga, mavjud resurslardan maqsadli foydalanishda afzalliklarga egaligi bilan ajralib turadi.					

“FSMU” metodi

Texnologiyaning maqsadi:

Mazkur texnologiya ishtirokchilardagi umumiy fikrlardan xususiy xulosalar chiqarish, taqqoslash, qiyoslash orqali axborotni o‘zlashtirish, xulosalash, shuningdek, mustaqil ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur texnologiyadan ma’ruza mashg‘ulotlarida, mustahkamlashda, o‘tilgan mavzuni so‘rashda, uyga vazifa berishda hamda amaliy mashg‘ulot natijalarini tahlil etishda foydalanish tavsiya etiladi.

Texnologiyani amalga oshirish tartibi:

- qatnashchilarga mavzuga oid bo‘lgan yakuniy xulosa yoki g‘oya taklif etiladi;
- har bir ishtirokchiga FSMU texnologiyasining bosqichlari yozilgan qog‘ozlarni tarqatiladi;
- ishtirokchilarning munosabatlari individual yoki guruhiiy tartibda taqdimot qilinadi.

•

F	• fikringizni bayon eting
S	• fikringizni bayoniga sabab ko‘rsating
M	• ko‘rsatgan sababingizni isbotlab misol keltiring
U	• fikringizni umumlashtiring

FSMU tahlili qatnashchilarda kasbiy-nazariy bilimlarni amaliy mashqlar va mavjud

tajribalar asosida tezroq va muvaffaqiyatli o'zlashtirilishiga asos bo'ladi.

Namuna.

Fikr: "Tizim atrof muhitdan ajralgan, u bilan yaxlit ta'sirlashuvchi, bir-biri bilan o'zaro bog'langan elementlar majmuasi bo'lib, tadqiqotlar obyekti sanaladi".

Topshiriq: Mazkur fikrga nisbatan munosabatingizni FSMU orqali tahlil qiling.

"Assesment" metodi

Metodning maqsadi: mazkur metod ta'lim oluvchilarning bilim darajasini baholash, nazorat qilish, o'zlashtirish ko'rsatkichi va amaliy ko'nikmalarini tekshirishga yo'naltirilgan. Mazkur texnika orqali ta'lim oluvchilarning bilish faoliyati turli yo'nalishlar (test, amaliy ko'nikmalar, muammoli vaziyatlar mashqi, qiyosiy tahlil, simptomlarni aniqlash) bo'yicha tashxis qilinadi va baholanadi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

"Assesment" lardan ma'ruza mashg'ulotlarida tinglovchilarning mavjud bilim darajasini o'rganishda, yangi ma'lumotlarni bayon qilishda, amaliy mashg'ulotlarda esa mavzu yoki ma'lumotlarni o'zlashtirish darajasini baholash, shuningdek, o'z-o'zini baholash maqsadida individual shaklda foydalanish tavsiya etiladi. Shuningdek, o'qituvchining ijodiy yondashuvi hamda o'quv maqsadlaridan kelib chiqib, assesmentga qo'shimcha topshiriqlarni kiritish mumkin.

Namuna. Har bir katakdagi to'g'ri javobni baholash mumkin.

Test

- 1. Tizim qanday so'zdan olingan?
- A. modulus
- B. modulis
- C. model

Qiyosiy tahlil

- Optner, Kveyd, Yang, SR, Golubkov modellarini o'ziga xos jihatlarini ajrating?

Tushuncha tahlili

Mexanik tizim
tushunchasini izohlang

Amaliy ko'nikma

Tizimli tahlilni amalga oshirish uchun mavjud tahlil modellarida "SR-modelini qo'llash tartibini bilasizmi?"

III. NAZARIY MASHG'ULOT MATERIALLARI

1-mavzu: Davlat pensiya ta'minoti tizimidagi islohotlar, ularni o'rganishning zarurligi va asosiy yo'nalishlari.

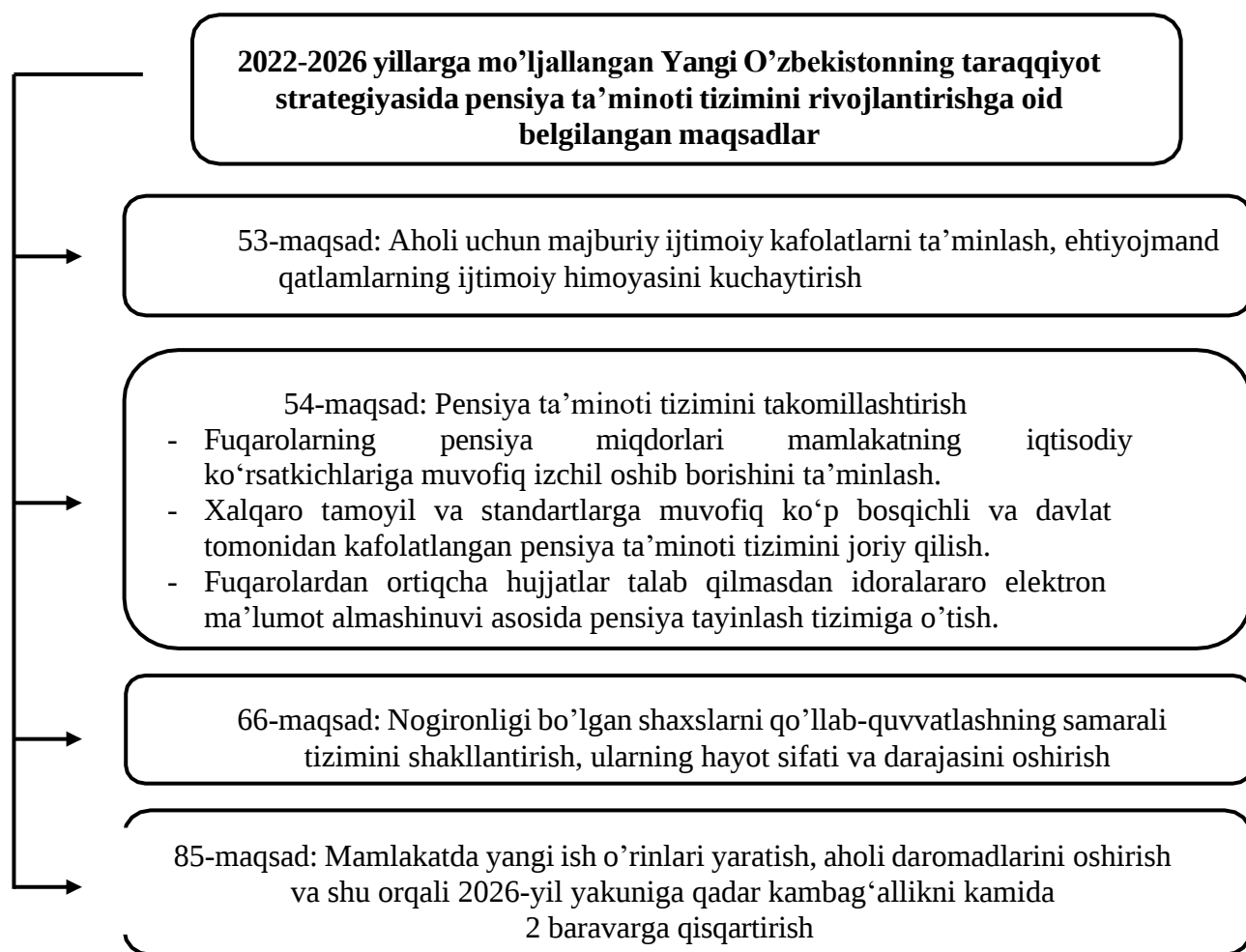
Reja:

1. Davlat pensiya ta'minoti tizimidagi islohotlar, ularni o'rganishning zarurligi va asosiy yo'nalishlari.
2. Ijtimoiy ta'minotning mohiyati, zarurligi, mavjud bo'lishining obyektiv sabablari, shakllanish va rivojlanish tarixi.
3. Ijtimoiy ta'minot - davlat ijtimoiy siyosatining muhim bo'g'ini sifatida.

1.1. Davlat pensiya ta'minoti tizimidagi islohotlar, ularni o'rganishning zarurligi va asosiy yo'nalishlari.

Pensiya ta'minoti tizimi aholining mehnatga layoqatsiz va muhtoj qismining turmush darajasini oshirishga yo'naltirilgan iqtisodiy, huquqiy, ijtimoiy va tashkiliy tavsifdagi chora-tadbirlarning amalga oshirilishini nazarda tutadi. Fuqarolarni keksalik davrida kambag'allikdan himoyalash, mehnat faoliyati tugashi bilan pensiyaga chiqish oldidan to'lanadigan ish haqi miqdoriga mutanosib tarzda belgilangan muayyan miqdordagi kafolatlangan daromadni ta'minlash, bu daromadni kelajakda turmush darajasining pasayishidan himoyalash kabilar pensiya tizimining asosiy maqsadlaridandir. Qolaversa, pensiya tizimining barqaror amal qilishi jamiyatda ijtimoiy barqarorlikning garovi hisoblanadi va aksincha, pensiya ta'minotining nobarqarorligi kuchli ijtimoiy xavfni yuzaga keltiradi. Shu nuqtai nazardan har qanday mamlakat ijtimoiy siyosatining eng muhim vazifalari tarkibida pensiya tizimini isloh qilish muhim ahamiyat kasb etadi. 1990-yillarning boshidan buyon aksariyat Sobiq Ittifoq mamlakatlarida tarkibi va qamrovi jihatidan turli xildagi pensiya islohotlari amalga oshirildi. Qozog'iston, Rossiya va Boltiqbo'yi mamlakatlari hozirda pensiya islohotlarining ikkinchi bosqichini amalga oshirishmoqda, boshqa mamlakatlarning ko'pchiligi islohotlarning dastlabki bosqichidayoq pensiya ta'minotida jiddiy va keng qamrovli islohotlarni amalga oshirganlar (Ukraina, Turkmaniston, Armaniston va Ozarbayjon) (Grishchenko, 2016). "Mazkur davlatlar kesimida tahlil qiladigan bo'lsak pensiya yoshini oshirish borasida birinchilardan bo'lib Litva (1995 yil), so'ngra Moldaviya va Qozog'iston (1998 yil), Armaniston va Tojikiston (2001 yil), Ozarbayjon (2010 yil), Ukrainiya (2011 yil), Belarusiya, Rossiya va Estoniya (2017-2018 yillar) davlatlari pensiya islohotlarini amalga oshirishgan."

Hozirgi kunda O'zbekistonning pensiya tizimida ham keng ko'lamli islohotlar amalga oshirish jarayonlari olib borilmoqda.

1-rasm. 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida pensiya ta'minoti tizimini rivojlantirishga oid belgilangan maqsadlar (PF-60, 2022)

Olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish, davlat va jamiyatning har tomonlama va jadal rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish hamda hayotning barcha sohalarini liberallashtirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish maqsadida Harakatlar strategiyasining davomi sifatida 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi qabul qilindi. Mazkur Taraqqiyot strategiyasida ijtimoiy ta'minot, xususan, davlat pensiya ta'minoti tizimini yanada rivojlantirish bilan bog'liq bo'lgan asosiy yo'nalishlar aks ettirilgan.

Mazkur yo'nalishlar u yoki bu darajada ijtimoiy ta'minot tizimini, shu jumladan, davlat pensiya ta'minoti tizimini yanada rivojlantirishga va uning barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

1.2. Ijtimoiy ta'minotning mohiyati, zarurligi, mavjud bo'lishining obyektiv sabablari, shakllanish va rivojlanish tarixi.

1970-yillardagi ijtimoiy ta'minot tizimidagi islohotlar. 1970- yillarning o'rtalarida

ijtimoiy siyosat ijtimoiy ta'minot tizimining salbiy jihatlarni meros qilib oldi. Ijtimoiy yordam oluvchilar, ishchilar, davlat xizmatchilari amal qilayotgan ijtimoiy ta'minot tizimini samarasiz ekanligiga ishonch hosil qildilar. Ushbu holat mamlakatda ijtimoiy siyosatni qayta ko'rib chiqish kerakligini anglatdi. 1980-yillarda mamlakat iqtisodiyoti barqaror sur'atlarda rivojlanmayotganligi tufayli davlat ijtimoiy dasturlarini qisqartirilishiga olib keldi. 1982-yilda prezident Reygan tomonidan ijtimoiy ta'minot tizimining "Yangi feodalizm" islohotlari amalga oshira boshlandi, unga ko'ra markaziy o'rinni davlat savdo talonlarini moliyalashtirish egalladi. Federal hukumat esa tibbiy dasturni (Medicaid) moliyalashtirishni o'z zimmasiga oladigan bo'ldi. 1988 yilda AQSH kongressi "Oilani qo'llab quvvatlash" to'g'risida qonuni qabul qildi. Qonun quyidagilarni ko'zda tutar edi: 12 oy tibbiy sug'urta (Medicaid) doirasida, bola parvarishi uchun olinadigan nafaqa ota - onasi ishga joylashguniga qadar ta'minlashni ko'zda tutadi. Ushbu qonun oilani uy - joy bilan ma'lum muddat ta'minlaydi. AFDC-UP, ota - onalar alimentlarni to'lashni yanada ko'proq nazoratga olishni ta'minladi. 1992-yilda AQSH prezidentligiga nomzod Bill Klinton o'z ijtimoiy ta'minot islohotlarini taklif etdi. U "Oila to'g'risida"gi qonunni yanada takomillashtirish, ijtimoiy ta'minot tizimi dasturida davlatning ishtirokini yanada faol bo'lishini ta'kidladi. "Islohotning maqsadi aholi farovonligiga hayot tarzi sifatida emas, balki ikkinchi imkoniyatdek qarash lozim" degan g'oya olg'a surilgan 2000-yilda AQSH prezidenti Djordj Bush ijtimoiy ta'minot tizimi siyosatining yangi bosqichini ochdi va unda hukumat insonlarga yakka o'zi yordam bera olmaydi, u insonlarning bir - biriga, jamiyatlarni yordam berishga ko'maklashishi mumkin degan g'oyani ilgari suradi.

Ijtimoiy ta'minot nima? Kim ijtimoiy ta'minotning oluvchilari hisoblanadi? Kim ushbu ta'minotga mablag ajratadi? Ushbu savollarga javob topish uchun ijtimoiy ta'minotning mohiyatini anglash zarur. Ijtimoiy ta'minot aholining farovonligini ta'minlash uchun ko'riladigan chora tadbirlar yig'indisi bo'lib, uning tarkibiga ta'lim, sog'liqni saqlash, mehnat layoqatini tiklash, bolalar va kattalar uchun ijtimoiy xizmatlar, davlatning yordami, ijtimoiy sug'urta, jismoniy va aqliy zaif odamlarga ijtimoiy ko'rsatiladigan xizmatlar kiradi. Ijtimoiy ish ensiklopediyasida P. Nelson Reyd ijtimoiy ta'minotga quyidagicha ta'rif beradi: "Ijtimoiy ta'minot... eng yaxshi g'oya, eng yaxshi g'oya esa, fuqarolarning farovonligi uchun ish bilan ta'minlash, muhtojlik va ijtimoiy risklarni oldini olish va shaxsiy xizmatlarga baho berishda iqtisodiy barqarorlikka erishishdir. Ijtimoiy ta'minot g'oyasi insoniylik jamiyatiga asoslangan holda ishlab chiqilib va taqdim etish orqali boshqarilib borilishi va oxiriga yetkazilishi lozim. Ijtimoiy ta'minot termini deganda - jamoaviy ijtimoiy muammolarni oldini olish va ularni hal etish sohasida faoliyat yurituvchi tashkilotlar tushuniladi. Ba'zilar ijtimoiy ta'minot tashkilotlariga parklar va ambulatoriyalarni kiritishsa, boshqalar esa o'zida "jamoaviy farovonlik" yoki "investitsiyalar" kiritish orqali insonlarga yordam beradigan kiradi degan yondashuvga asoslanadilar. AQSH da aholini turmush farovonligini oshirish maqsadida biznesni rivojlantirish uchun investitsiyalar kiritishadi.

Ijtimoiy ish - bu muhim kasb bo'lib, ijtimoiy ta'minot doirasida faoliyat yuritadi va ushbu tizim ijtimoiy xizmatlar ko'rsatadi. Ijtimoiy ishning qonuniyatlarini ochib berishda ikki yondashuvga asoslanganlik amaliyoti mavjud. Qonun (ijtimoiy qonuniyat) ijtimoiy hodisa, jarayon va tizimlarning tashkil etuvchilari va barcha taraflarining muhim, barqaror, takrorlanuvchi aloqalarini, insonlarning hayotiy faoliyati namoyon

bo'lishining barcha shakllaridagi yaxlitligini namoyon etadi. Iqtisodiy adabiyotda ijtimoiy ishning quyidagi qonuniyatlari sanab o'tiladi: D jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlar, ijtimoiy siyosat va ijtimoiy ish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik; ijtimoiy ishning mazmuni, shakl va usullari turli guruh, birliklar, individlar hayotiy faoliyatining aniq shart-sharoitlari bilan belgilandi; C ijtimoiy muammolarni mijozlarning shaxsiy ehtiyoj va manfaatlari orqali hal etish; ijtimoiy ishning samaradorligi va natijaviyligi mutaxassislarning malakasi, ma'naviy xususiyatlari, jamiyat va davlatning ijtimoiy tizimi imkoniyatlariga bog'liqligi. Bu yerda ijtimoiy ishning subyekti va obyektlari o'rtasidagi o'zaro harakat, aloqalari tufayli vujudga keluvchi barqaror, takrorlanuvchi aniq ijtimoiy hodisa, jarayon va munosabatlarning rivojlanishiga ta'sirining xarakteri va yo'nalishini belgilaydigan qonuniyatlarga umumiy ta'rif berildi. Ijtimoiy faoliyat ijtimoiy borliqning mavjudligi va rivojlanishi omili, tashqi olamning maqsadga yo'naltirilgan o'zgarishini aks etishidir. Uning belgilari: onglilik, samaralilik, ijtimoiylik, Ijtimoiy ish faoliyatning quyidagi uch shakllarda: ilmiy, ta'limiy va amaliy ko'rishlarda namoyon bo'ladi. Ijtimoiy ish amaliy faoliyat turi sifatida o'z faoliyati yo'naltirilgan obyektning o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Tor ma'noda ijtimoiy ish insonlar, tashkilotlarga muammo, qiyinchiliklarni (shaxsiy, ijtimoiy va holatiy) anglashga, ularni himoyalash, qo'llab- quvvatlash, to'g'ri yo'naltirish va qayta tiklash orqali yengib o'tishga yordam beruvchi faoliyat hisoblanadi.

1.3. Ijtimoiy ta'minot - davlat ijtimoiy siyosatining muhim bo'g'ini sifatida.

Avvalo, shuni ta'kidlash kerakki, biz mamlakatimiz yangilanish davriga qadam qo'ygan birinchi kunlardan boshlab ochiq, pragmatik va amaliy tashqi siyosat yuritish, dunyodagi barcha taraqqiyparvar mamlakatlar, ayniqsa, qo'shni davlatlar bilan yaqin do'stlik va hamkorlik munosabatlarini mustahkamlashga ustuvor ahamiyat qaratmoqdamiz.

O'zbekiston bugun o'zining uzoqni ko'zlagan siyosati bilan mintaqamiz va jahondagi siyosiy jarayonlarning faol ishtirokchisiga aylandi.

Inson huquq va erkinliklarini ta'minlash, so'z va diniy e'tiqod erkinligi, gender tenglik bo'yicha erishayotgan yutuqlarimiz nufuzli xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda izchil mustahkamlanib bormoqda. O'zbekiston XDPning ijtimoiy adolat va ijtimoiy himoyaga muhtoj kishilar manfaatlarini himoya qilishga bel bog'lagani uning mamlakat siyosiy kuchlari so'l qanoti bo'lishini belgilaydi. Ijtimoiy sohani rivojlantirish bo'yicha kompleks tadbirlar, birinchi navbatda, fuqarolarni ijtimoiy himoya qilish va sog'lig'ini saqlashni kuchaytirish, aholini arzon va sifatli dori vositalari bilan ta'minlash, fuqarolarning bandligi va real daromadlarini oshirish, arzon ijtimoiy uy-joylar qurilishini kengaytirish, nogironligi bo'lgan shaxslarni har tomonlama qo'llab-quvvatlashga qaratilmoqda.

O'zbekiston Xalq demokratik partiyasi O'zbekistonning mustaqilligini asrash va mustahkamlash, vatanimizning gullab-yashnashini ta'minlash, mamlakatda fuqarolik va millatlararo totuvlik, ijtimoiy barqarorlik, har bir oila va butun xalq farovonligiga erishish kabi umummilliy manfaatlarni o'z mafkurasi va siyosiy faoliyatining poydevori, deb biladi.

Ijtimoiy siyosat mamlakatimizda davlat siyosatining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning aniq manzilli xususiyatga ega ekani har bir muhtoj insonga uning real ehtiyojini hisobga olgan holda

yordam ko'rsatish imkonini bermoqda. Bunda ushbu toifaga mansub hech bir inson e'tibordan chetda qolmasligiga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Shu asosda jamiyatimizning ijtimoiy manzarasi butunlay o'zgarmoqda, samarali boshqaruvning natijadorligi oshmoqda, eng muhimi, odamlarning hayotga, mehnatga, o'zining taqdiri va ertangi kunga ishonchi ortmoqda. Yurtimizda ijtimoiy muammolarni hal etishning mutlaqo yangi va o'ziga xos tizimi yaratildi. Keyingi paytda "temir daftar", "ayollar daftari", "yoshlar daftari", "mahallabay" va "xonadonbay" ishlash usullari aynan shu maqsadda joriy etilmoqda. Shu asosda muammoga oid mavhum ko'rsatkichlar emas, balki yordam va ko'makka muhtoj har bir oila va fuqaroning, xotin-qizlar, yoshlarning muammolari o'z joyida aniq o'rganilmoqda, ular vaqtida va samarali hal etilmoqda. Bugungi kunda xalq farovonligini, odamlarning hayot darajasini har tomonlama oshirish, buning uchun yangi ish o'rinlari, daromad manbalarini yaratish, kambag'allikni qisqartirish, qishloq va shaharlarimizni obod qilish iqtisodiy strategiyamizning eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Keksalar, nogironlar, og'ir ahvolga tushib qolgan insonlarni qo'llab-quvvatlash, ularga mehr va muruvvat ko'rsatish kabi ezgu an'analar bugungi kunda yangicha ma'no-mazmun, amaliy harakatlar bilan boyib, takomillashib bormoqda. Bu borada, ayniqsa, "Obod qishloq", "Obod mahalla", "Besh muhim tashabbus", "Har bir oila – tadbirkor", "Yoshlar – kelajagimiz" kabi dasturlar o'z ijobiy natijasini bermoqda. Birgina "Obod qishloq" va "Obod mahalla" dasturlari doirasida 2021 yilda barcha shahar va tumanlardagi jami 8 mingga yaqin qishloq va mahallada qurilish, ta'mirlash va obodonlashtirish ishlari amalga oshirilmoqda.

Ta'kidlash kerakki, milliy tariximizda qishloq va mahallalarimizni obodonlashtirishga hech qachon bunchalik katta mablag' ajratilmagan, eng muhimi, ularning rivojiga bu qadar jiddiy e'tibor berilmagan. Muhtoj fuqarolarni to'g'ridan-to'g'ri, aniq maqsad bilan moddiy qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirishda asosiy e'tibor aholining kam ta'minlangan qatlamlariga dotatsiya berish emas, balki ularga daromad topish uchun zarur sharoit va imkoniyatlar tug'dirishga qaratilmoqda. Keyingi besh yilda oliy ta'limga qabul kvotasi 3 barobar oshirilib, joriy yilda 182 ming nafar yoshlar uchun talaba bo'lish imkoniyati yaratildi. Bu – umumiy qamrov 28 foizga yetdi. Bizga ma'lumki, bundan 4 yil avval bu raqam atigi 9 foizni tashkil etardi. Bu borada davlat grantlari 21 mingtadan 47 mingtaga ko'paytirildi ehtiyojmand oilalarga mansub 2 ming nafar qizlarga hamda nogironligi bo'lgan shaxslarning ham 2 ming nafariga bu yil oliygohlarga kirish uchun alohida grantlar ajratildi. 2030 yilga qadar bitiruvchilarni oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasini 50 foizga yetkazish reja qilinmoqda. Mamlakatimizda uzluksiz milliy ta'lim-tarbiya tizimining barcha bosqichlarini uyg'un va mutanosib rivojlantirishga alohida e'tibor berilmoqda. Oxirgi 5 yilda bolalarimizni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish darajasi ilgari 27,7 foizdan 2 barobar ortib, 60 foizga yetgan, bog'chalar soni esa 3 marta ko'payib, 14 mingdan oshdi. Qishloqlarda ishsiz yoshlarni bandligini ta'minlash maqsadida ularga 10 sotixdan 1 gektargacha yer maydonlari ajratish boshlandi. Yoshlar o'rtasida kambag'allikni kamaytirish, ularni o'zini o'zi band qilishga rag'batlantirishda "Yoshlar daftari", yoshlar dasturlari doirasida amalga oshirilmoqda. Jumladan, "Temir daftar"dagi oilalar farzandlari bo'lgan 2 mingdan ziyod talabaning kontrakt pullari to'lab berildi. Yurtimizda ota-onasidan ajragan, mehrga muhtoj bolalarni qo'llab-

quvvatlash, ularning ta'lim-tarbiya olishi, ish joyi va uyiga ega bo'lishi, jamiyatda munosib o'rin topishi, "Mehribonlik uylari", maxsus maktab-internatlar va "Bolalar shaharchasi"ning moddiy-texnik bazasi, kadrlar salohiyatini mustahkamlashga jiddiy e'tibor berilmoqda.

"Mehribonlik uylari" va maxsus maktab-internatlarda ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish bo'yicha yangi tizim joriy etildi. Ana shunday o'quv-tarbiya muassasalari tarbiyalanuvchilarining muammolarini o'rganish hamda hal etish, ularning orzu-istaklarini ro'yobga chiqarish bo'yicha yangi tizim – "Mehr daftari" joriy etildi. Shuningdek, yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni uy-joy bilan ta'minlash tartibi belgilandi. Unga ko'ra, o'ziga biriktirilgan uy-joyga ega bo'lmagan va turar joyga muhtoj sifatida hisobda turgan ana shunday bolalarga ular 18 yoshga to'lgan yili umumiy maydoni 25 kvadrat metrdan kam bo'lmagan 1 xonali, voyaga yetgan bolalar o'rtasida nikoh tuzilgan holatlarda esa 50 kvadrat metrdan kam bo'lmagan 2 xonali kvartiralar ajratiladi.

Mamlakatimizda ehtiyojmandlarga ijtimoiy yordam ko'rsatishning keng qamrovli mexanizmi yo'lga qo'yilmoqda. Prezident farmoniga muvofiq, ijtimoiy yordamning barcha turlarini bir xil mezon va bir xil hujjatga muvofiq taqdim etish imkonini beradigan "Yagona ijtimoiy reyestr" yaratilmoqda. Yil oxiriga qadar tizim barcha hududlarda bosqichma-bosqich joriy etiladi. Bu tizim orqali ma'lumotlarni tizimlashtirish har bir ijtimoiy yordam oluvchining ehtiyoj darajasini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. U oila a'zolarining daromadlari, mol-mulki, bank hisoblari, olingan kreditlar va avtomobillar to'g'risidagi turli idoralarning tegishli bazalarida mavjud bo'lgan ma'lumotlar asosida aniqlanadi.

Istiqbolda "Yagona ijtimoiy reyestr" dasturining to'liq ishga tushirilishi inson omilini sezilarli darajada minimallashtiradi va natijada ijtimoiy yordamni taqsimlashdagi korrupsiya holatlarini imkon qadar bartaraf etadi. Shuni ham ta'kidlash kerakki, aholining eng kambag'al qatlamlarini ijtimoiy himoya qilish va qo'llab-quvvatlash siyosati ehtiyojmand oilalarga beriladigan yordam pullari bilan cheklanib qolmasdan maqsad — aholining iqtisodiy farovonligi darajasini oshirish uchun sharoit yaratishdir. Odatda kambag'allikka tushib qolishdan ko'ra, undan chiqish anchayin mushkul hisoblanadi. Shu bois davlat tomonidan ijtimoiy qo'llab-quvvatlash odamlarni bosqichma bosqich kambag'allikdan chiqarish hisoblanadi — boshqacha aytganda, odamlarni ana shu holatda tutib turishdan ko'ra, kambag'allar toifasidan chiqarish vositasi sifatida ko'proq o'zini ko'rsatishi uchun tegishli sharoitlarni yaratish davlat ijtimoiy siyosatining ustuvor vazifasi etib belgilangan.

Nazorat savollari:

1. 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida pensiya ta'minoti tizimini rivojlantirishga oid nechta belgilangan maqsadlar mavjud.

2. Ijtimoiy ish ensiklopediyasida P. Nelson Reyd ijtimoiy ta'minotga qanday ta'rif bergan?

2-mavzu: Davlat pensiya ta'minoti.

Reja:

2.1. Davlat pensiya ta'minoti - ijtimoiy ta'minot tizimining tarkibiy qismi sifatida.

2.2. Pensiya ta'minotining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati, zarurligi va vazifalar.

2.1. Davlat pensiya ta'minoti - ijtimoiy ta'minot tizimining tarkibiy qismi sifatida.

Ijtimoiy ta'minot tizimi jamiyatda aholining turli qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, insonning mehnat faoliyati yoki turli obyektiv sabablarga ko'ra mehnatga layoqatini yo'qotgan hollarda uning moddiy farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ijtimoiy ta'minot tizimi davlatning fuqarolar oldidagi eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu tizimda davlat pensiya ta'minoti alohida ahamiyatga ega bo'lib, u ijtimoiy himoyaning asosiy shakllaridan biri sifatida fuqarolarning hayotiy ehtiyojlarini qondirishga qaratilgandir. Pensiya ta'minoti, avvalo, fuqarolarning uzoq yillar davomida olib borgan mehnati va jamiyat taraqqiyotiga qo'shgan hissasi uchun moddiy rag'bat hisoblanadi. Uning asosiy maqsadi – keksayganda yoki mehnat qobiliyati yo'qolganda insonning turmush darajasini ta'minlash, uning ijtimoiy barqaror hayot kechirishiga sharoit yaratishdir. Shuning uchun ham pensiya nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy adolat mezonini sifatida ham qaraladi. Davlat pensiya ta'minoti tizimi ijtimoiy ta'minot tizimining markaziy bo'g'ini hisoblanadi. Chunki aholi hayotining muayyan bosqichida – yoshi ulg'ayganda, nogironlik holati yuzaga kelganda yoki boquvchisidan ayrilganda insonning moddiy ta'minoti ko'p hollarda davlat tomonidan kafolatlangan pensiya orqali ta'minlanadi. Bu holat ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlaydi va aholi turmush sifatining keskin pasayib ketishini oldini oladi.

Davlat pensiya ta'minoti tizimining qonuniy asoslari Konstitutsiya va "Davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi qonun bilan mustahkamlangan. Ushbu qonunlarga ko'ra, har bir fuqaro belgilangan shartlar asosida pensiya olish huquqiga egadir. Pensiya turlari – yoshga doir pensiya, nogironlik pensiyasi, boquvchisidan ayrilganlik pensiyasi kabi ko'rinishlarda belgilanadi. Har bir turning hisob-kitob tartibi va to'lanish shartlari aniq meyoriy hujjatlar bilan belgilangan. Pensiya ta'minotining ijtimoiy ahamiyati juda katta. Avvalo, u jamiyatda ijtimoiy tenglik va adolatni ta'minlaydi. Mehnat faoliyatini bajargan har bir shaxs o'ziga tegishli pensiya huquqini qo'lga kiritadi. Shu tariqa pensiya ta'minoti shaxsning butun mehnat faoliyati davomidagi xizmatlari uchun davlatning minnatdorlik ifodasi sifatida namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy ta'minot tizimining samaradorligi ko'p jihatdan pensiya tizimining to'g'ri yo'lga qo'yilganligiga bog'liq. Chunki pensiya ta'minoti mamlakatda aholi sonining katta qismini qamrab oladi. Bu esa davlat budjeti va ijtimoiy sug'urta mablag'laridan maqsadli va adolatli foydalanishni talab qiladi. Bugungi kunda pensiya tizimini isloh qilish, uni bozor iqtisodiyoti talablariga mos ravishda takomillashtirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Davlat pensiya ta'minotining yana bir muhim jihati –

uning ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi rolidir. Agar aholi keksalik yoshida yoki turli sabablarga ko'ra mehnat qobiliyatini yo'qotgan paytda moddiy ta'minotsiz qolsa, bu nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy muammolarga ham olib kelishi mumkin. Shu boisdan pensiya tizimi jamiyatda barqarorlik va ishonch muhitini shakllantiradi.

Shuningdek, pensiya ta'minoti yosh avlodni ham mehnatga undaydi. Chunki odamlar kelajakda o'z pensiya ta'minoti bilan ta'minlanishi uchun qonuniy mehnat faoliyati yuritishi zarurligini anglaydi. Bu holat davlatning iqtisodiy rivojlanishi va qonuniylik asosida mehnat bozorini tartibga solishda muhim ahamiyatga egadir.

Xulosa qilib aytganda, davlat pensiya ta'minoti ijtimoiy ta'minot tizimining tarkibiy qismi sifatida aholi turmush darajasi va ijtimoiy himoyasini ta'minlashda ulkan ahamiyatga ega. U nafaqat insonning iqtisodiy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi, balki jamiyatda ijtimoiy adolat, barqarorlik va ishonch muhitini qaror toptirishda ham muhim omil hisoblanadi. Pensiya ta'minotsiz ijtimoiy ta'minot tizimini to'liq tasavvur etib bo'lmaydi, chunki u davlatning inson manfaatlarini himoya qilish yo'lidagi eng asosiy vositalaridan biri sanaladi.

2.2. Pensiya ta'minotining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati, zarurligi va vazifalar.

Pensiya ta'minotining jamiyatdagi o'rni, uning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati, zarurligi va asosiy vazifalari haqida fikr yuritamiz. Pensiya ta'minoti — bu davlatning aholi oldidagi eng muhim ijtimoiy majburiyatlardan biri bo'lib, uning mazmuni insonning mehnat faoliyatidan keyingi hayotini moddiy jihatdan ta'minlashga qaratilgan. Pensiya tizimi har bir mamlakatda ijtimoiy siyosatning asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Chunki inson butun umri davomida jamiyat rivojiga o'z hissasini qo'shadi, mehnat qiladi, soliqlar to'laydi va o'z ish faoliyati orqali davlatni iqtisodiy barqarorligiga xizmat qiladi. Shuning uchun ham, uning mehnat qobiliyati pasayganda yoki to'liq yo'qolganda davlat unga pensiya orqali moddiy yordam ko'rsatadi. Bu holat adolat prinsipiga asoslanib, ijtimoiy hayotda barqarorlikni ta'minlaydi.

Pensiya ta'minotining ijtimoiy mohiyati avvalo inson qadri va huquqini himoya qilish bilan belgilanadi. Chunki insonning mehnatga layoqati cheklangan yoki yoshi ulug'aygan paytda ham uning hayoti munosib davom etishi kerak. Pensiya nafaqat moddiy manfaat, balki shaxsning jamiyatdagi ijtimoiy mavqeini saqlab qolish vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Pensiya oluvchi inson o'zini davlat va jamiyat tomonidan himoya qilinganini his etadi, bu esa umumiy ijtimoiy muhitni mustahkamlaydi.

Pensiya ta'minotining iqtisodiy mohiyati esa davlat budjeti va ijtimoiy sug'urta fondlari orqali aholiga pul mablag'lari taqsimlanishida namoyon bo'ladi. Bu jarayonda ishchi-xodimlar va ish beruvchilar tomonidan to'plangan majburiy ijtimoiy to'lovlar qayta taqsimlanib, pensiya shaklida aholining muayyan qatlamiga yetkaziladi. Bu iqtisodiy jarayon mamlakatda ijtimoiy tenglikni ta'minlaydi, aholi daromadlari orasida keskin farqlarni yumshatadi va kambag'allikka qarshi samarali mexanizm sifatida xizmat qiladi. Pensiya ta'minotining zarurligi, avvalo, inson hayotining tabiiy

bosqichlari bilan bog‘liq. Inson har doim ham mehnat qilish imkoniyatiga ega emas: u keksayadi, kasal bo‘ladi, nogironlikka yo‘liqishi yoki boquvchisidan ayrilishi mumkin. Shu kabi holatlarda uning turmush tarzini ta‘minlaydigan asosiy manba — pensiya hisoblanadi. Agar pensiya tizimi mavjud bo‘lmasa, odamlar keksayganda yoki mehnat qobiliyatidan mahrum bo‘lganda iqtisodiy jihatdan qiyin ahvolga tushib qolishi muqarrar. Bu esa nafaqat shaxsiy, balki umumiy ijtimoiy muammolarga ham sabab bo‘ladi. Demak, pensiya ta‘minoti aholining turmush darajasini kafolatlovchi va jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlovchi muhim mexanizmdir. Pensiya ta‘minotining vazifalari ko‘p qirrali.

Birinchi navbatda, u aholini ijtimoiy himoya qilish vazifasini bajaradi. Bu vazifa keksalar, nogironlar, boquvchisidan ayrilgan shaxslar, ish jarayonida halok bo‘lganlar oila a‘zolari uchun davlat yordamini ta‘minlashni o‘z ichiga oladi. Shu orqali davlat aholi orasida ijtimoiy adolatni qaror toptiradi.

Ikkinchi muhim vazifa — iqtisodiy barqarorlikka hissa qo‘shish. Pensiyalar orqali aholining xarid qobiliyati ma‘lum darajada saqlanib qoladi, bu esa ichki bozorda talabni rag‘batlantiradi. Iste‘molning barqarorligi mamlakat iqtisodiyotining uzluksiz ishlashini ta‘minlaydi. Demak, pensiyalar nafaqat ijtimoiy, balki iqtisodiy rivojlanishning muhim omili hamdir.

Uchinchi vazifa — inson mehnat faoliyatining munosib yakunlanishini ta‘minlash. Mehnatga qobiliyatli yoshda tinimsiz ishlagan har bir shaxs kelajakda pensiya orqali davlat himoyasiga ega bo‘lishini biladi. Bu holat odamlarni qonuniy mehnat faoliyatiga jalb etadi, ularning mehnat intizomini kuchaytiradi va iqtisodiyotning “soyada” qolib ketishidan ham muhofaza qiladi.

To‘rtinchi vazifa — ijtimoiy barqarorlik va ishonch muhitini yaratish. Pensiya tizimi yaxshi tashkil etilgan mamlakatda aholi kelajakka ishonch bilan qaraydi, davlatga ishonadi va o‘zini himoyalangan deb his qiladi. Bu esa ijtimoiy xavfsizlikning muhim omili hisoblanadi.

Pensiya ta‘minotining zarurligi shundan ham bilinadiki, u ijtimoiy siyosatning barcha sohalari bilan uzviy bog‘liq. Masalan, sog‘liqni saqlash sohasi pensiya tizimini to‘ldirib boradi, chunki inson uzoq umr ko‘rsa, pensiya davri ham uzayadi. Shu bois, demografik o‘zgarishlar pensiya tizimiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘sir qiladi. Bugungi kunda O‘zbekistonda ham pensiya tizimi davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Mamlakatda millionlab odamlar pensiya oluvchi hisoblanadi va ularning turmush sifati davlatning ijtimoiy yo‘naltirilganligini ko‘rsatadi. Pensiya tizimida raqamli xizmatlarni joriy etish, hisob-kitoblarni avtomatlashtirish va moliyalashtirish manbalarini mustahkamlash kabi islohotlar olib borilmoqda. Buning barchasi pensiya ta‘minotining zarurligini yanada yaqqol namoyon qiladi.

Xulosa qilib aytganda, pensiya ta‘minotining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati inson hayotining turli bosqichlarida uning farovonligini kafolatlashda namoyon bo‘ladi.

Uning zarurligi insonning mehnat qobiliyati yo'qolgan hollarda moddiy ta'minlashda, ijtimoiy adolatni qaror toptirishda, iqtisodiy barqarorlikni saqlashda va jamiyatda ishonch muhitini yaratishda namoyon bo'ladi. Pensiya ta'minotining vazifalari esa inson qadrini ulug'lash, aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish va davlatning ijtimoiy majburiyatlarini amalga oshirishdan iboratdir. Demak, pensiya tizimisiz to'liq ijtimoiy siyosatni, adolatli jamiyatni va barqaror iqtisodiy rivojlanishni tasavvur etib bo'lmaydi.

Nazorat savollari:

1. Davlat pensiya ta'minoti tizimining qonuniy asoslari qanday qonunlar bilan mustahkamlangan?
2. Pensiya ta'minotining vazifalari nimalardan iborat.

3-mavzu: Jahonda mavjud pensiya ta'minoti.

Reja:

1. Jahonda mavjud pensiya ta'minoti tizimlari, ularning o'ziga xos xususiyatlari.
2. O'zbekiston Respublikasi pensiya ta'minoti tizimining tashkiliy tuzilishi, uning vazifalari, funksiyalari va prinsiplari.

3.1. Jahonda mavjud pensiya ta'minoti tizimlari, ularning o'ziga xos xususiyatlari.

Pensiya ta'minoti tizimi dunyoda ijtimoiy siyosatning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Insonning mehnat faoliyati tugagach yoki u turli sabablarga ko'ra mehnat qobiliyatini yo'qotgan hollarda uning turmush darajasini ta'minlash, davlat yoki jamiyat tomonidan moddiy yordam ko'rsatish zarurati paydo bo'ladi. Shu sababdan dunyoda turli pensiya tizimlari shakllangan bo'lib, har biri muayyan ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarga, davlat siyosatiga va aholi tarkibiga moslashgan holda amal qiladi. Jahonda pensiya ta'minoti tizimlari asosan ikki yirik modelga ajratiladi: davlat tomonidan ta'minlanadigan pensiya tizimi va xususiy yoki aralash pensiya tizimlari. Davlat pensiya tizimining o'zi ham turli shakllarda namoyon bo'ladi. Masalan, ayrim mamlakatlarda "solidarlik tamoyili"ga asoslangan pensiya tizimi mavjud. Bu tizimda ishlayotgan aholi to'laydigan majburiy ijtimoiy to'lovlar hisobidan qariyalar yoki mehnat qobiliyatidan mahrum bo'lgan shaxslar ta'minlanadi. Germaniya, Fransiya va Italiyada shu kabi tizim keng tarqalgan. Uning o'ziga xos xususiyati — jamiyatda avlodlar o'rtasidagi moddiy mas'uliyatning taqsimlanishi, ya'ni ishlayotganlar qariyalarni ta'minlaydi, o'zlari pensiya yoshiga yetganda esa keyingi avlod ularni ta'minlaydi.

Boshqa mamlakatlarda esa jamg'arma tizimi keng qo'llaniladi. Bu tizimning o'ziga xos xususiyati shundaki, har bir fuqaro o'z mehnat faoliyati davrida jamg'armaga mablag' to'playdi va keyin shu mablag' hisobidan pensiya oladi. Masalan, AQShda pensiya ta'minotining muhim qismi ana shu jamg'arma tizimiga asoslangan. Bu tizimda xususiy pensiya fondlari muhim o'rin tutadi. Fuqaro ish beruvchi va davlatning

ishtirokida maxsus pensiya hisob raqamiga mablag' jamg'aradi, keyin uning asosida pensiya ta'minotga ega bo'ladi. Yaponiyada pensiya tizimi o'zining o'ziga xos murakkabligi bilan ajralib turadi. Mamlakat aholisi uzoq umr ko'radi va qariyalar ulushi juda yuqori. Shu sababli pensiya tizimini moliyalashtirish katta bosimga uchraydi. Davlat bu muammoni hal etish uchun bir tomondan solidarlik tamoyiliga asoslangan davlat pensiya tizimini saqlab qolgan, ikkinchi tomondan xususiy pensiya jamg'armalarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratgan. Buning o'ziga xos xususiyati — fuqarolarning pensiya ta'minoti davlat va xususiy sektor imkoniyatlari uyg'unlashgan holda ta'minlanadi.

Skandinaviya davlatlarida, xususan, Shvetsiya va Norvegiyada pensiya tizimi ijtimoiy adolat tamoyiliga asoslanadi. Bu davlatlarda fuqarolarning pensiya ta'minoti yuqori darajada davlat kafolatlari bilan ta'minlangan. Har bir shaxsning mehnat faoliyatidagi ulushi inobatga olinsa-da, davlat barcha qariyalar uchun muayyan minimal darajadagi pensiyani kafolatlaydi. Ushbu tizimning o'ziga xos xususiyati — ijtimoiy tenglik va aholining turmush darajasini barqaror saqlab turish.

Rossiyada so'nggi yillarda pensiya tizimida islohotlar amalga oshirilgan. Jumladan, pensiya yoshini bosqichma-bosqich oshirish orqali tizim barqarorligini ta'minlash choralari ko'rilmogda. Shu bilan birga, davlat pensiya jamg'armasi bilan birga xususiy pensiya jamg'armalari ham tashkil etilmogda. Rossiya tajribasining o'ziga xosligi — demografik vaziyat va iqtisodiy islohotlarni hisobga olgan holda davlat tizimidagi barqarorlikni saqlash uchun moslashuvchan choralar qo'llanilayotganidir. Janubiy Amerika mamlakatlarida, xususan, Chilida pensiya tizimi dunyoda ilk bor to'liq xususiylashtirilgan model asosida amalga oshirilgan. Chili tajribasining o'ziga xosligi shundaki, har bir shaxs alohida pensiya hisobvarag'iga ega bo'lib, uning pensiyasi faqat shu hisobdagi mablag' va investitsiyadan tushgan daromadga bog'liq. Bu tizim bir tomondan shaxsiy mas'uliyatni kuchaytirsa, ikkinchi tomondan moliya bozorining rivojlanishiga turtki bo'ladi. Biroq bu tizim ijtimoiy adolat nuqtai nazaridan ayrim tanqidlarga ham uchraydi, chunki iqtisodiy jihatdan zaif shaxslar yoki uzoq muddat ishsiz bo'lganlar keksa yoshida yetarlicha ta'minotga ega bo'lmasligi mumkin.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, har bir davlat pensiya tizimini o'zining milliy xususiyatlari, iqtisodiy rivojlanish darajasi, demografik holati va ijtimoiy siyosatini hisobga olgan holda shakllantiradi. Masalan, aholisi qarib borayotgan mamlakatlarda (Yaponiya, Germaniya) pensiya tizimidagi asosiy muammo — moliyalashtirish bosimi bo'lsa, aholisi yosh va tez o'sib borayotgan mamlakatlarda (Hindiston, Indoneziya) esa pensiya tizimini keng qamrovli joriy etish masalasi ustuvor ahamiyatga ega.

Shu tarzda, jahondagi pensiya ta'minoti tizimlarining o'ziga xos xususiyatlari ularning moliyalashtirish manbalarida, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi munosabatlarda, ijtimoiy adolat tamoyilining qay darajada ta'minlanishida namoyon bo'ladi. Ammo qaysi davlatda qaysi tizim qo'llanishidan qat'i nazar, ularning

barchasining asosiy maqsadi bitta — insonning qarilikda yoki mehnat qobiliyatidan mahrum bo'lgan hollarda munosib turmush darajasini ta'minlashdan iboratdir.

3.2. O'zbekiston Respublikasi pensiya ta'minoti tizimining tashkiliy tuzilishi, uning vazifalari, funksiyalari va prinsiplari.

O'zbekiston Respublikasida pensiya ta'minoti tizimi ijtimoiy siyosatning asosiy ustunlaridan biri hisoblanadi. Chunki pensiya ta'minoti nafaqat qariyalar, balki mehnat qobiliyatidan mahrum bo'lgan shaxslar, nogironlar, boquvchisidan ayrilgan oilalar uchun ham muhim ahamiyatga ega. Shu bois mamlakatimizda pensiya tizimini tashkiliy jihatdan barqaror, samarali va qonuniy asosda tashkil qilish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Pensiya ta'minoti tizimining tashkiliy tuzilishi davlatning iqtisodiy imkoniyatlari, aholining demografik holati, mehnat bozorining xususiyatlari va ijtimoiy siyosat maqsadlariga asoslanadi. O'zbekistonda pensiya tizimi markazlashtirilgan holda faoliyat ko'rsatadi va uning asosiy operatori — **Moliya vazirligi huzuridagi Pensiya jamg'armasi** hisoblanadi. Jamg'arma orqali pensiya va nafaqalarning moliyalashtirilishi, to'g'ri taqsimlanishi va o'z vaqtida to'lanishi ta'minlanadi.

Pensiya ta'minoti tizimining tashkiliy tuzilishi bir nechta asosiy bo'g'indan iborat. Birinchi bo'g'in — qonunchilik va meyoriy asoslardir. Konstitutsiya, "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonun, Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlari pensiya tizimining huquqiy zaminini tashkil etadi. Ikkinchi bo'g'in — davlat organlari va muassasalardir. Pensiya jamg'armasi, Moliya vazirligi, mahalliy hokimiyatlar, banklar va axborot texnologiyalari markazlari bu tizimning asosiy ishtirokchilaridir. Uchinchi bo'g'in — jamiyatning bevosita ishtirokchilari: ish beruvchilar, xodimlar va pensiya oluvchilar hisoblanadi.

Pensiya tizimining asosiy vazifalari fuqarolarning hayotining turli bosqichlarida ijtimoiy muhofazasini ta'minlashdan iborat. Bulardan eng avvalo quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

- fuqarolar qarilik yoshiga yetganda ularning turmush darajasini ta'minlash;
- nogironlik holatida yoki mehnat qobiliyati yo'qotilganda moddiy yordam ko'rsatish;
- boquvchisidan ayrilgan shaxslar oilalarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash;
- davlat xizmatchilari, harbiylar va alohida toifadagi fuqarolar uchun maxsus pensiya turlarini joriy etish;
- pensiya to'lovlarini moliyalashtirish va to'g'ri taqsimlash orqali ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash.

Funksiyalarga kelsak, pensiya tizimida bir nechta yirik vazifalar amalga oshiriladi. Birinchi funksiya — **iqtisodiy funksiya** bo'lib, u aholi daromadlari taqsimotini ta'minlaydi. Mehnatga layoqatli aholi to'laydigan ijtimoiy to'lovlar hisobiga mehnatdan qolganlar ta'minlanadi. Ikkinchi funksiya — **ijtimoiy funksiya**, ya'ni jamiyatda adolat

va tenglikni ta'minlash. Har bir inson mehnat staji va ish haqiga qarab pensiya tayinlanishi bilan birga, davlat ijtimoiy muhofazaga muhtoj qatlamlar haqida ham g'amxo'rlik qiladi. Uchinchi funksiya — **himoya funksiyasi**: insonning turmush darajasi keskin pasayib ketmasligi uchun davlat tomonidan doimiy moddiy yordam ko'rsatiladi. To'rtinchi funksiya — **tarbiyaviy va rag'batlantiruvchi funksiya**, яъни uzoq yillar mehnat qilgan insonning kelajakda munosib pensiyaga ega bo'lishi orqali jamiyatda mehnat intizomi va mas'uliyat kuchayishi.

Pensiya tizimidagi asosiy prinsiplar uning mazmun-mohiyatini belgilaydi. Birinchi prinsip — **ijtimoiy adolat prinsipi**. Bu har bir shaxs o'z mehnati va to'plagan stajiga yarasha pensiya olishini anglatadi. Ikkinchi prinsip — **solidarlik prinsipi**. Unga ko'ra, ishlayotgan aholi pensiyadagi avlodni ta'minlaydi, keyinchalik esa keyingi avlod ularning pensiyasini moliyalashtiradi. Uchinchi prinsip — **davlat kafolati prinsipi**, ya'ni pensiyalarning o'z vaqtida va to'liq to'lanishi davlat tomonidan qat'iy kafolatlanadi. To'rtinchi prinsip — **samaradorlik va barqarorlik prinsipi**, чунки pensiya tizimi uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni talab qiladi. Beshinchi prinsip — **shaffoflik va ochiqlik prinsipi**, fuqarolarning to'lovlari qay tarzda hisoblanishi va ularning kelajakdagi pensiyasi qanday bo'lishi haqida aniq ma'lumotga ega bo'lishi kerak.

O'zbekistonda pensiya tizimida so'nggi yillarda keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Xususan, pensiyalarni tayinlash va hisoblash jarayonlari raqamlashtirildi, arizalar elektron shaklda qabul qilina boshlandi, pensiyalar bank kartalari orqali to'lanmoqda. Bu jarayonning o'ziga xosligi — shaffoflik va tezkorlikning oshishi hamda fuqarolarning ortiqcha qog'ozbozlikka duch kelmasligidir. Shuningdek, kelgusida xususiy pensiya jamg'armalarini rivojlantirish masalasi ham kun tartibida turibdi.

Shu tariqa, O'zbekiston Respublikasida pensiya ta'minoti tizimining tashkiliy tuzilishi, uning vazifalari, funksiyalari va prinsiplari fuqarolarning turmush darajasini ta'minlashga, ijtimoiy adolatni qaror toptirishga va davlatning ijtimoiy siyosatini amalga oshirishga qaratilgan. Bu tizim mamlakatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, aholining ishonchini mustahkamlash va har bir insonning qarilikda munosib hayot kechirishi uchun poydevor hisoblanadi.

Nazorat savollari:

1. Jahonda mavjud pensiya ta'minoti tizimlari haqida nimalarni bilasiz?
2. O'zbekiston Respublikasi pensiya ta'minoti tizimining tashkiliy tuzilishi.
3. Pensiya tizimidagi asosiy prinsiplar.

4-mavzu: Davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatining mazmuni va vazifalari.

Reja:

1. Davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatining mazmuni va vazifalari.
2. Davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatni amalga oshirish bosqichlari, har bir bosqichning o'ziga xos xususiyatlari.

4.1. Davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatining mazmuni va vazifalari.

Inson hayotining turli bosqichlarida uning turmush darajasini ta'minlash, ijtimoiy xavfsizligini muhofaza qilish davlatning eng muhim vazifalaridan hisoblanadi. Davlatning ijtimoiy siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida pensiya ta'minoti alohida o'rin egallaydi. Chunki pensiya tizimi — insonning qarilik, mehnat qobiliyatini yo'qotish yoki boquvchisidan ayrilish kabi holatlarda uning turmush darajasini barqaror saqlab qolishga xizmat qiladi. Pensiya ta'minoti davlat siyosatining uzviy qismi bo'lib, uning mazmuni, avvalo, fuqarolarning hayotiy ehtiyojlari, ijtimoiy adolat va iqtisodiy barqarorlik talablaridan kelib chiqadi. Bu siyosat orqali davlat fuqarolarga nafaqat moddiy yordam ko'rsatadi, balki ularning mehnat faoliyati davridagi xizmatlarini munosib taqdirlaydi. Demak, pensiya ta'minoti — bu ijtimoiy davlat tamoyillarining amaliy ifodasi hisoblanadi. Pensiya ta'minoti siyosati mazmunini keng ma'noda quyidagicha ta'riflash mumkin: davlatning pensiya tizimi orqali aholining turli toifalari uchun ijtimoiy kafolatlarni yaratish va ularning hayot sifatini ta'minlashga qaratilgan uzviy chora-tadbirlar va institutlar majmui.

Pensiya ta'minotining ijtimoiy ahamiyati-Ijtimoiy nuqtai nazardan qaraganda, pensiya ta'minoti fuqarolar uchun quyidagi vazifalarni bajaradi:

- qariyalar va mehnat qobiliyatidan mahrum bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish;
- aholi turmush darajasining keskin pasayib ketishiga yo'l qo'ymaslik;
- jamiyatda ijtimoiy adolat mezonlarini ta'minlash;
- insonning kelajakka ishonchi va davlatga ishonchini mustahkamlash.

Bu jihatdan pensiya ta'minoti nafaqat shaxsning shaxsiy hayotida, balki butun jamiyatning barqarorligida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Pensiya ta'minotining iqtisodiy ahamiyati

Iqtisodiy nuqtai nazardan, pensiya ta'minoti — mehnat faoliyatidagi aholi bilan pensiya yoshidagi yoki mehnat qobiliyatidan mahrum aholi o'rtasidagi pul mablag'larining qayta taqsimlanishi jarayonidir. Bu jarayon quyidagi iqtisodiy ahamiyatga ega:

- aholining xarid qobiliyatini saqlab turish;
- ichki bozorda talabni qo'llab-quvvatlash;

- ijtimoiy barqarorlik orqali iqtisodiy o'sishga xizmat qilish.

Shu ma'noda pensiya ta'minoti iqtisodiy tizimning muhim elementi sifatida ishlaydi.

O'zbekistonda pensiya ta'minoti siyosati mazmuni

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlat fuqarolarning qarilikda ijtimoiy ta'minot olish huquqini kafolatlaydi. Bu esa davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatining huquqiy asosidir. Mamlakatda pensiya tizimi "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonun va boshqa meyoriy hujjatlar orqali amalga oshiriladi.

Pensiya ta'minoti siyosati mazmuni quyidagi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

- yoshga doir pensiyalar tayinlash;
- nogironlik pensiyalarini belgilash;
- boquvchisidan ayrilganlik uchun pensiya tayinlash;
- xizmat va maxsus pensiyalar joriy etish;
- pensiyalarni moliyalashtirish va to'lovlarni kafolatlash.

Shu bilan birga, O'zbekistonda pensiya tizimini isloh qilish jarayonlari amalga oshirilmoqda. Xususan, raqamli texnologiyalarni joriy etish, pensiya hisob-kitoblarini avtomatlashtirish, pensiya to'lovlarni bank kartalari orqali amalga oshirish kabi chora-tadbirlar ko'rilmoqda.

Davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatining mazmuni (davomi)

Davlatning pensiya ta'minoti siyosati mazmunini chuqurroq tahlil qilar ekanmiz, uning asosiy ustunlari – huquqiy asos, moliyaviy barqarorlik, ijtimoiy adolat va jamiyatning ishonchi ekanini ko'ramiz. Pensiya ta'minoti faqat moddiy ko'mak emas, balki davlatning fuqarolar oldidagi mas'uliyatining amaliy ko'rinishidir.

Huquqiy asoslar

Har qanday davlat siyosati kabi, pensiya ta'minoti siyosati ham huquqiy asoslarga suyanadi. O'zbekistonda bu asos Konstitutsiyaning tegishli moddalarida mustahkamlangan bo'lib, unda har bir fuqaro qarilik yoshiga yetganda ijtimoiy ta'minot olish huquqiga ega ekanligi qayd etilgan. Shuningdek, "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonun pensiya turlari, ularni hisoblash tartibi va moliyalashtirish manbalarini belgilaydi. Qonunchilikda pensiya ta'minoti sohasidagi islohotlar ham muhim o'rin tutadi. Masalan, so'nggi yillarda pensiyalarni tayinlash jarayoni raqamlashtirildi, hujjatlar yig'ish tartibi soddalashtirildi va axborot tizimlari orqali hisob-kitob qilish yo'lga qo'yildi. Bu esa pensiya oluvchilarning huquqiy kafolatlarini kuchaytiradi va davlat siyosatining mazmunini yanada ochib beradi.

Moliyalashtirish manbalari

Pensiya ta'minotining barqarorligi uning moliyaviy manbalari bilan chambarchas bog'liq. Davlat siyosatida bu masalaga alohida e'tibor qaratilgan. O'zbekistonda

pensiya tizimi Pensiya jamg'armasi orqali moliyalashtiriladi. Jamg'armaga quyidagi manbalardan mablag'lar yo'naltiriladi:

- yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan amalga oshiriladigan majburiy ijtimoiy to'lovlar;
- davlat budjeti transfertlari;
- jamg'arma mablag'larini joylashtirishdan tushadigan foyda.

Moliyalashtirishning maqsadi — pensiya to'lovlarini o'z vaqtida va to'liq amalga oshirishdir. Bu jarayon davlatning ijtimoiy barqarorlikka bo'lgan e'tiborini namoyon qiladi.

Davlat siyosati va ijtimoiy adolat

Pensiya ta'minoti davlat siyosatida ijtimoiy adolat tamoyilini amalga oshirish vositasi hisoblanadi. Mehnat qilgan har bir shaxs o'z faoliyati natijasida belgilangan pensiyaga ega bo'ladi. Bu orqali jamiyatda mehnat faoliyati va mehnat intizomi rag'batlantiriladi. Shu bilan birga, davlat siyosatining mazmuni shundan iboratki, u nafaqat yoshga yetgan fuqarolar, balki nogironlar, boquvchisidan ayrilgan shaxslar va xizmat burchini bajarish jarayonida halok bo'lganlarning oilalarini ham moddiy jihatdan qo'llab-quvvatlaydi. Bu esa davlatning ijtimoiy mas'uliyati va adolatli taqsimot siyosati namoyon bo'ladigan muhim sohadir.

Xalqaro tajriba

Davlatning pensiya ta'minoti siyosati mazmunini anglashda xalqaro tajriba katta ahamiyatga ega. Masalan, Germaniyada pensiya tizimi "solidarlik tamoyili"ga asoslangan bo'lib, ishlayotgan aholi to'laydigan sug'urta to'lovlari orqali pensiya yoshidagi fuqarolar ta'minlanadi. Yaponiyada esa aholining qarishi va uzoq umr ko'rishi sababli pensiya tizimini moliyalashtirish katta muammolardan biriga aylangan. Shu bois mamlakatda xususiy pensiya jamg'armalari ham keng yo'lga qo'yilgan. Rossiyada esa so'nggi yillarda pensiya yoshini bosqichma-bosqich oshirish orqali tizim barqarorligini ta'minlash choralari ko'rildi. Ushbu tajribalar shuni ko'rsatadiki, davlat pensiya siyosati mazmuni doimo demografik va iqtisodiy sharoitlar bilan uyg'un holda shakllantiriladi.

O'zbekistondagi islohotlar

Mamlakatimizda pensiya tizimini modernizatsiya qilish doimiy ravishda davlat siyosatining markazida turadi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar joriy etilishi, pensiya hujjatlarini elektron tartibda qabul qilish, bank kartalari orqali to'lovlarni amalga oshirish kabi islohotlar pensiya siyosati mazmunini zamonaviy talablarga moslashtirishga qaratilgan. Shuningdek, xususiy pensiya jamg'armalarini tashkil etish masalasi ham muhokama qilinmoqda. Bu esa davlat siyosati mazmunining yanada diversifikatsiya qilinishiga olib keladi.

4.2. Davlatning pensiya ta'minoti borasidagi siyosatni amalga oshirish bosqichlari, har bir bosqichning o'ziga xos xususiyatlari.

Pensiya ta'minoti — davlat ijtimoiy siyosatining eng muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Davlatning pensiya ta'minoti sohasidagi siyosati faqat nazariyada qabul qilingan qonun yoki dasturlar bilan cheklanib qolmaydi. U hayotda aniq bosqichlar orqali amalga oshiriladi va har bir bosqichning o'ziga xos vazifalari, xususiyatlari hamda ahamiyati mavjud. Aslida, pensiya ta'minoti siyosati insonning butun hayoti bilan bog'liq jarayondir. Mehnat faoliyati davridagi to'lovlar, davlat tomonidan shakllantirilgan jamg'armalar, pensiya tayinlash jarayoni va uning muntazam to'lanishi — bularning barchasi muayyan bosqichlarga ega tizimni tashkil qiladi. Shu bois, davlat siyosatida pensiya ta'minotining bosqichlari nafaqat moliyaviy yoki huquqiy nuqtai nazardan, balki ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan ham katta ahamiyatga ega.

Birinchi navbatda ta'kidlash lozimki, davlat pensiya ta'minoti siyosatini amalga oshirish bosqichlari, avvalo, aholining ehtiyojlari va ijtimoiy xavfsizlik talablaridan kelib chiqib belgilab beriladi. Chunki inson hayotida turli holatlar — qarilik, nogironlik, boquvchisidan ayrilish kabi vaziyatlar yuz berishi mumkin. Davlatning vazifasi esa ana shu holatlarda fuqarolarning hayot sifatini pasaytirib qo'ymaslikdan iborat. Pensiya ta'minoti siyosatini amalga oshirish bosqichlari shartli ravishda bir nechta yirik bosqichlarga bo'linishi mumkin. Ular orasida tizimni huquqiy jihatdan shakllantirish, moliyalashtirish va mablag' to'plash, pensiya tayinlash va hisob-kitob qilish, pensiyalarni amalda to'lash, hamda tizimni takomillashtirish va isloh qilish bosqichlari bor. Har bir bosqichning o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lib, ular davlatning umumiy ijtimoiy siyosatini amalga oshirish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Davlat siyosatining birinchi bosqichi — pensiya ta'minotining huquqiy asoslarini yaratishdir. Bu bosqichning o'ziga xos xususiyati shundaki, u fuqarolarning kelajakdagi huquq va kafolatlarini belgilab beradi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida har bir fuqaroning qarilikda ijtimoiy ta'minot olish huquqi kafolatlangan. Bu huquqiy asos so'ngra "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi qonun va turli meyoriy hujjatlarda aniqlanadi. Huquqiy asoslar davlat siyosatida ustuvor ahamiyatga ega, chunki ularsiz pensiya tizimi barqaror ishlay olmaydi.

Ikkinchi bosqich — pensiya tizimini moliyalashtirish va mablag'larni to'plash jarayonidir. Bu bosqichning o'ziga xos xususiyati shundaki, u ish faoliyatida bo'lgan fuqarolarning majburiy to'lovlari orqali amalga oshiriladi. YA'ni har bir ishchi va ish beruvchi pensiya jamg'armasiga to'lov qiladi, shuning orqali kelajakda pensiya oluvchilarning huquqlari ta'minlanadi. Davlat bu bosqichda nazoratchi va tashkilotchi sifatida qatnashadi, chunki moliyalashtirishning barqarorligi butun tizimning asosiy tayanch nuqtasi hisoblanadi.

Uchinchi bosqich — pensiya tayinlash jarayoni. Bu bosqichda davlatning vazifasi fuqarolarning mehnat staji, ish haqi va qonunchilikda belgilangan shartlarni hisobga olgan holda adolatli pensiya tayinlashdan iborat. Bu bosqichning oʻziga xos xususiyati shundaki, har bir fuqaro shaxsiy maʼlumotlari va toʻplagan staji asosida individual hisob-kitob qilinadi. Ayni paytda, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi bu jarayonni ancha shaffof va tezkor qilib qoʻydi.

Toʻrtinchi bosqich — pensiyalarni amalga oshirish va ularni toʻlab berish bosqichidir. Bu bosqichning asosiy xususiyati muntazamlilik va uzluksizlikdir. Davlat bu bosqichda pensiya oluvchilarning oʻz vaqtida toʻlov olishini taʼminlaydi. Oʻzbekistonda soʻnggi yillarda pensiyalarni bank kartalari orqali toʻlash amaliyoti keng yoʻlga qoʻyildi. Bu shaffoflikni taʼminlaydi va ortiqcha byurokratik toʻsiqlarni bartaraf etadi.

Beshinchi bosqich — pensiya tizimini takomillashtirish va isloh qilish bosqichidir. Bu bosqichning oʻziga xos xususiyati shundaki, u doimiy jarayondir. Chunki demografik oʻzgarishlar, aholining qarishi, iqtisodiy islohotlar pensiya tizimida doimiy yangilanish va oʻzgarishlarni talab qiladi. Masalan, ayrim mamlakatlarda pensiya yoshining oshirilishi yoki xususiy pensiya jamgʻarmalarining joriy etilishi ana shu bosqichda amalga oshiriladi.

Demak, davlatning pensiya taʼminoti siyosati amalga oshirilish jarayonida bosqichma-bosqich harakat qiladi. Har bir bosqichning mazmuni va xususiyatlari bor va ular bir-biri bilan uzviy bogʻlangan. Bu uzluksiz jarayonning maqsadi — insonning qarilik yoshida yoki mehnat qobiliyatidan Davlat tomonidan pensiya taʼminoti siyosati amalda bosqichma-bosqich joriy etiladi. Bu bosqichlarning mazmunini kengroq tahlil qilar ekanmiz, ular nafaqat texnik yoki tashkiliy masalalar bilan, balki ijtimoiy adolat, iqtisodiy barqarorlik va inson huquqlari bilan ham uzviy bogʻliq ekanini koʻramiz.

Huquqiy asos yaratish bosqichi davlat siyosatining birinchi poydevoridir. Bu bosqichda davlat qonunchilik orqali fuqarolarning pensiya olish huquqini aniq belgilab qoʻyadi. Shu bois bu bosqichning oʻziga xos xususiyati — huquqiy kafolatlarni taʼminlash va barcha fuqarolar uchun teng imkoniyat yaratish hisoblanadi. Agar qonunchilik mustahkam boʻlmasa, keyingi bosqichlarda yuzaga kelishi mumkin boʻlgan huquqiy nizolar tizimning samaradorligiga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin. Masalan, ayrim davlatlarda pensiya olish shartlari turlicha boʻlib, bu aholining turli qatlamlari orasida adolatsizlik tugʻilishiga sabab boʻlgan. Shuning uchun Oʻzbekistonda yagona qonunchilik asosida pensiya tizimi yoʻlga qoʻyilgan.

Moliyalashtirish va mablagʻ toʻplash bosqichi eng masʼuliyatli jarayondir. Bu bosqichning muhim xususiyati — uning uzluksizligi va barqarorligi. Agar pensiya jamgʻarmasiga kirimlar kamayib ketsa, bu pensiya toʻlovlariga salbiy taʼsir qiladi. Shuning uchun davlat bu bosqichda ish beruvchilar va ishchilardan majburiy ijtimoiy toʻlovlarni yigʻish, budjetdan transfertlar ajratish orqali tizimning moliyaviy asosini taʼminlaydi. Xalqaro amaliyot shuni koʻrsatadiki, pensiya tizimida mablagʻ toʻplash

jarayonida diversifikatsiya muhim ahamiyatga ega. Masalan, ayrim Yevropa mamlakatlarida davlat pensiya jamg'armalari bilan birga xususiy pensiya fondlari ham ishlaydi.

Pensiya tayinlash bosqichi esa jamiyatda adolatni ta'minlovchi muhim jarayon hisoblanadi. Bu bosqichning o'ziga xosligi — har bir fuqaroning individual mehnat staji va ish haqi inobatga olingan holda hisob-kitob qilishdir. Bunda insonning butun mehnat faoliyati davomidagi hissasi inobatga olinadi. Masalan, uzoq yillar yuqori maoshli ishda faoliyat ko'rsatgan shaxsning pensiya miqdori, tabiiyki, boshqa shaxslarga nisbatan yuqoriroq bo'ladi. Bu esa mehnat qilishga rag'bat uyg'otadi. Shu bilan birga, davlat pensiya tayinlash jarayonida himoyaga muhtoj qatlamlarni ham inobatga oladi. Masalan, nogironlik guruhidagi shaxslar, boquvchisidan ayrilgan oilalar yoki xizmat burchini bajarishda halok bo'lganlarning farzandlari uchun maxsus pensiya turlari joriy etilgan.

Pensiyalarni amalga oshirish bosqichi — fuqarolar uchun eng muhim, davlat uchun esa eng mas'uliyatli bosqich hisoblanadi. Bu bosqichning o'ziga xosligi shundaki, u doimiy ravishda amal qilishi va hech qanday uzilishlarga yo'l qo'ymasligi lozim. Agar pensiyalar o'z vaqtida to'lanmasa, bu nafaqat fuqarolarning turmush sharoitiga, balki davlatga bo'lgan ishonchga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois O'zbekistonda oxirgi yillarda pensiyalarni bank kartalari orqali o'z vaqtida to'lash amaliyoti yo'lga qo'yildi. Bu orqali fuqarolarning mablag'i xavfsizligi ta'minlanmoqda, davlat nazorati esa kuchaymoqda.

Islohotlar va takomillashtirish bosqichi esa pensiya tizimini hayot talablariga mos ravishda o'zgartirib borish jarayonini anglatadi. Bu bosqichning o'ziga xos xususiyati uning uzluksizligi va dinamikligidir. Chunki vaqt o'tishi bilan aholining qarishi, iqtisodiy islohotlar, demografik o'zgarishlar pensiya tizimiga yangicha yondashuvni talab qiladi. Masalan, Yaponiya yoki Germaniyada aholining uzoq umr ko'rishi sababli pensiya tizimi moliyaviy bosimga duch kelgan. Shu bois pensiya yoshini oshirish yoki xususiy pensiya fondlarini kengaytirish kabi choralar ko'rilgan. O'zbekistonda ham pensiya tizimini raqamlashtirish, pensiya hisobotini soddalashtirish va shaffoflikni ta'minlash orqali zamon talablariga moslashtirish choralari amalga oshirilmoqda.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, har bir bosqich bir-biri bilan uzviy bog'langan. Huquqiy asos mustahkam bo'lmasa, moliyalashtirish jarayoni qiyin kechadi. Moliya yetarli bo'lmasa, pensiya tayinlash va to'lash jarayonlarida uzilishlar yuzaga keladi. Islohotlar amalga oshirilmasa, tizim eskirib qoladi va zamonaviy talablarga javob bermay qo'yadi. Shuning uchun davlat siyosatining mazmuni — pensiya ta'minoti jarayonida barcha bosqichlarni uyg'un holda tashkil etishdan iborat.

Nazorat savollari:

1. Pensiya ta'minotining ijtimoiy ahamiyati va u qanday vazifalarni bajaradi?
2. Pensiya ta'minoti siyosati mazmuning asosiy yo'nalishlari nima?

IV. AMALIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-amaliy mashg'ulot: O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy ta'minot tizimining amaldagi tarkibi, uning maqsadi va vazifalari.

Mashg'ulotning maqsadi:

Tinglovchilarda O'zbekistonda ijtimoiy ta'minot tizimining tarkibiy qismlari, uning asosiy maqsadlari va vazifalari haqida amaliy bilim va ko'nikmalar shakllantirish.

1-bosqich. Nazariy qism

O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy ta'minot tizimi aholining turli qatlamlarini davlat tomonidan moddiy qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Tizimning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

- Davlat pensiya ta'minoti (qarilik, nogironlik, boquvchisidan ayrilganlik pensiyalari);
- Nafaqalar (bola parvarishi, kam ta'minlangan oilalarga moddiy yordam, vaqtincha mehnatga layoqatsizlik nafaqasi);
- Mehnatga layoqatsizlik holatidagi ijtimoiy kafolatlar;
- Moddiy yordam va imtiyozlar (ishsizlik nafaqasi, uy-joy subsidiyalari va boshqalar).
- Ijtimoiy ta'minot tizimining asosiy maqsadi — aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, ularning munosib turmush darajasini ta'minlashdir.

Vazifalari esa:

- aholining ijtimoiy barqarorligini ta'minlash;
- kam ta'minlangan oilalarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash;
- fuqarolarning ijtimoiy xavfsizligi va adolatini kafolatlash;
- demografik siyosatni qo'llab-quvvatlash (bolali oilalarga nafaqa va moddiy yordam berish).

2-bosqich. Savol-javob

O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy ta'minot tizimining asosiy tarkibiy qismlariga nima kiradi?

- Davlat pensiya ta'minoti qaysi holatlarda tayinlanadi?
- Ijtimoiy ta'minot tizimining maqsadlari nimalardan iborat?
- Kam ta'minlangan oilalar uchun qanday yordam turlari belgilangan?
- Nafaqa va pensiya o'rtasida qanday farq bor?

3-bosqich. Amaliy topshiriq

Topshiriq 1.

Tinglovchilar 3 ta guruhga bo'linadi:

1-gruppa: Pensiya ta'minoti tizimini tahlil qiladi.

2-gruppa: Nafaqa va moddiy yordam turlarini o'rganadi.

3-gruppa: Ijtimoiy imtiyozlar va ularning ahamiyati haqida misollar keltiradi.

Har bir guruh 5 daqiqa tayyorlanib, topshiriq bo'yicha qisqacha xulosa taqdim etadi.

Topshiriq 2.

Har bir tinglovchiga shaxsiy misol keltirish vazifasi beriladi: "Agar siz ijtimoiy ta'minot tizimini takomillashtirish bo'yicha taklif berish imkoniyatiga ega bo'lsangiz, qanday takliflar bergan bo'lardingiz?"

4-bosqich. Xulosa va baholash

O'qituvchi tinglovchilarning javoblari asosida ijtimoiy ta'minot tizimining ahamiyatini yana bir bor ta'kidlaydi. Mashg'ulot yakunida eng faol qatnashgan talabalar baholanadi.

2-amaliy mashg'ulot: Pensiya ta'minoti - davlatning ijtimoiy instituti sifatida.

1. Mashg'ulot maqsadi

- Talabalarda pensiya ta'minoti tushunchasi, uning davlat ijtimoiy siyosatidagi o'rni va ahamiyatini tushuntirish.
- Amaliy misollar orqali pensiya tizimining asosiy tamoyillarini o'rganish.
- Pensiya fondlari faoliyatini ijtimoiy institut sifatida baholash ko'nikmalarini shakllantirish.

2. Nazariy qisqa izoh

- **Pensiya ta'minoti** – mehnat faoliyatini tugatgan, yosh yoki sog'lig'i tufayli ishlash imkoniyatiga ega bo'lmagan fuqarolarning ijtimoiy himoyasini ta'minlash tizimi.
- **Davlat ijtimoiy instituti sifatida** pensiya ta'minoti:
 - aholining qarigan qismini moddiy qo'llab-quvvatlaydi;
 - mehnatga layoqatsizlikda yashash darajasini kafolatlaydi;
 - ijtimoiy tenglik va adolatni ta'minlash vositasi hisoblanadi.
- Pensiya tizimi ikki turda bo'lishi mumkin:
 - **Davlat pensiya tizimi** (majburiy);
 - **Nodavlat pensiya jamg'armalari** (ixtiyoriy).

3. Amaliy topshiriqlar

Topshiriq 1. Tahlil qilish

Quyidagi savollarga javob bering:

1. Pensiya ta'minoti nima uchun davlatning muhim ijtimoiy instituti hisoblanadi?
2. Agar pensiya tizimi bo'lmasa, jamiyatda qanday ijtimoiy muammolar yuzaga kelishi mumkin?

Topshiriq 2. Guruhli muhokama

Talabalar 2–3 kishilik guruhlariga bo'linib, quyidagi vaziyatni muhokama qiladilar:

- Tasavvur qiling, sizning mamlakatingizda pensiya ta'minoti faqat nodavlat fondlari orqali amalga oshirilsa, bu fuqarolar hayotiga qanday ta'sir ko'rsatadi?

- Afzalliklari va kamchiliklarini sanab chiqing.

Topshiriq 3. Amaliy hisob-kitob

Quyidagi shartli ma'lumotdan foydalanib hisoblang:

- Ishchining oylik maoshi: 3 000 000 so'm
- Pensiya jamg'armasiga majburiy badal: 12%
- Bir yil davomida jamg'ariladigan mablag'ni hisoblang.

Savol: Agar ishchi 30 yil ishlasa, qancha mablag' jamg'ariladi (davlat kafolatli fondga o'tkazilsa)?

4. Yakuniy xulosa

- Pensiya ta'minoti davlatning ijtimoiy siyosatida muhim o'rin tutadi.
- Fuqarolarning qarilik chog'ida munosib hayot kechirishi uchun ijtimoiy adolat va kafolat yaratadi.
- Davlat va nodavlat pensiya jamg'armalarini uyg'unlashtirish tizimning barqarorligini ta'minlaydi.

3-amaliy mashg'ulot: Davlat pensiya ta'minoti tizimidagi islohotlarning mazmuni, bosqichlari va asosiy yo'nalishlari.

1. Mashg'ulot maqsadi

- Tinglovchilarda O'zbekistonda pensiya tizimi rivojlanishining asosiy bosqichlari haqida tushuncha hosil qilish.
- Pensiya ta'minotidagi davlat siyosati va islohotlarning mazmunini tahlil qilish.
- Amaliy vaziyatlar asosida islohotlarning samaradorligini baholash.

2. Nazariy qisqa izoh

O'zbekistonda pensiya ta'minoti tizimi mustaqillikdan buyon bir necha bosqichda rivojlangan:

Islohotlarning mazmuni

- Aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish.
- Pensiya olish huquqini mehnat faoliyati va sug'urta badallari bilan bog'lash.
- Davlat budjeti yukini kamaytirish hamda barqaror pensiya jamg'armasini shakllantirish.

Bosqichlari

1. **1991–2000 yillar:** Mustaqil pensiya tizimiga asos solish.
2. **2000–2010 yillar:** Sug'urta badallari asosida pensiya jamg'armasini shakllantirish.
3. **2010–2020 yillar:** Pensiya tayinlash va to'lash tartiblarini takomillashtirish, elektron hisob-kitob tizimiga o'tish.
4. **2020 yildan hozirgacha:** Raqamlashtirish, yagona pensiya jamg'armasini mustahkamlash, adolat tamoyillarini kuchaytirish.

Asosiy yo‘nalishlari

- Pensiya tizimini **raqamlashtirish** (elektron hisob-kitob va monitoring).
- **Adolat va shaffoflikni ta’minlash** (pensiya hisobini ish staji va badallar bilan bog‘lash).
- **Davlat va nodavlat pensiya jamg‘armalarini uyg‘unlashtirish.**
- **Moliyaviy barqarorlikni ta’minlash** va budjetdan qaramlikni kamaytirish.

3. Amaliy topshiriqlar

Topshiriq 1. Guruhli tahlil

Guruhlar quyidagi savollardan birini muhokama qilib, taqdimot tayyorlaydilar:

1. Pensiya tizimida raqamlashtirishning ijobiy va salbiy tomonlari.
2. Nega pensiya yoshini oshirish ba’zi mamlakatlarda muqarrar islohot sifatida amalga oshiriladi?
3. Davlat va nodavlat pensiya jamg‘armalarining uyg‘unlashuvi jamiyat uchun qanday afzalliklar yaratadi?

Topshiriq 2. Amaliy vaziyat

Siz ijtimoiy siyosat bo‘yicha mutaxassis sifatida quyidagi vaziyatni tahlil qiling:

- 55 yoshli fuqaro pensiya yoshiga yetib keldi, lekin uning ish staji faqat 15 yil.
- Shu vaziyatda islohotlar qanday qo‘llaniladi?
- Fuqaro qanday sharoitlarda pensiya olish huquqiga ega bo‘lishi mumkin?

Topshiriq 3. Jadval tuzish

Islohotlarning **bosqichlari va asosiy yo‘nalishlarini** jadval shaklida tayyorlang.

(Masalan, 1991–2000: mustaqil tizim shakllantirish; 2020 yildan: raqamlashtirish va shaffoflikni oshirish).

4. Yakuniy xulosa

- Pensiya ta’minoti tizimidagi islohotlar bosqichma-bosqich amalga oshirilgan va hozir ham davom etmoqda.
- Ularning asosiy maqsadi – aholining ijtimoiy himoyasini mustahkamlash, tizimni moliyaviy barqaror qilish va adolatli taqsimotni ta’minlashdir.
- Kelgusida raqamlashtirish va nodavlat jamg‘armalar bilan uyg‘unlik tizimni yanada samarali qiladi.

4-amaliy mashg‘ulot: Zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta’minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish yo‘nalishlari.

1. Mashg‘ulotning maqsadi

- Tinglovchilarni pensiya ta’minoti tizimida mavjud muammolar va ularni hal qilish yo‘llari bilan tanishtirish.
- Davlat pensiya tizimida zamonaviy mexanizmlarni qo‘llash bo‘yicha amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish.
- Islohotlar samaradorligini tahlil qilish va takliflar ishlab chiqishga yo‘naltirish.

2. Qisqa nazariy ma'lumot

Takomillashtirish yo'nalishlari

1. Raqamlashtirish va elektron tizimlar

- Pensiya hisob-kitobini onlayn yuritish;
- Shaxsiy hisobvaraqlarni mobil ilovalar orqali kuzatish;
- Yagona axborot bazasini yaratish.

2. Adolat va shaffoflikni oshirish

- Pensiya tayinlashda korrupsiyani oldini olish;
- Ish staji va badallarni to'liq hisoblash.

3. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash

- Sug'urta badallarini yig'ishda intizomni kuchaytirish;
- Byudjet yukini kamaytirish;
- Nodavlat pensiya jamg'armalari rolini kengaytirish.

4. Xalqaro tajribani joriy etish

- Yevropa davlatlaridagi uch pog'onali pensiya tizimidan o'rnak olish;
- Pensiya yoshining bosqichma-bosqich oshirilishi.

3. Amaliy topshiriqlar

Topshiriq 1. Muammo va yechimlar

Har bir guruhga quyidagi muammolardan biri beriladi va ular **yechim takliflarini** ishlab chiqadilar:

- Pensiya mablag'larining yetarli emasligi.
- Norasmiy ishlovchilar pensiya huquqidan chetda qolishi.
- Pensiya yoshidagi aholining o'sib borishi.

Topshiriq 2. Keys-stadi

Vaziyat: 62 yoshli erkak pensiyaga chiqmoqchi. U 20 yil rasmiy ishlagan, qolgan davrda norasmiy faoliyat bilan shug'ullangan.

- Savol: Zamonaviy mexanizmlarni takomillashtirish orqali ushbu fuqaroning pensiya huquqini qanday himoya qilish mumkin?

Topshiriq 3. Tahliliy jadval

Tinglovchilar quyidagicha jadval tuzadilar:

Yo'nalish	Amaldagi holat	Takomillashtirish mexanizmi	Kutilayotgan natija
Raqamlashtirish	Ma'lumotlar qisman elektron	To'liq onlayn tizim	Tezkorlik va shaffoflik
Moliyaviy barqarorlik	Budjetga katta yuk	Sug'urta badallarini oshirish	Barqaror fond
...	...	...	...

4. Yakuniy xulosa

- Pensiya ta'minoti tizimini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari – **raqamlashtirish, adolat, moliyaviy barqarorlik va xalqaro tajriba.**

- Har bir mexanizm aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirishga va pensiya tizimini uzoq muddatli barqaror qilishga xizmat qiladi.
- Malaka oshirayotgan mutaxassislar uchun bu yoʻnalishlarda **amaliy takliflar ishlab chiqish** muhimdir.

V. KEYSLAR BANKI

Case 1. Pensiya ta'minoti – ijtimoiy institut sifatida

Vaziyat: 65 yoshli fuqaro pensiyaga chiqdi. U umr bo'yi ishlab kelgan, ammo mehnat faoliyatining bir qismi norasmiy bo'lgan. Hozirda pensiya miqdori oila ehtiyojlarini qisman qoplaydi.

Savollar:

1. Davlat pensiya tizimi uning hayot sifatini qanday qo'llab-quvvatlaydi?
2. Agar nodavlat pensiya jamg'armasi mavjud bo'lsa, fuqaroga qanday qo'shimcha imkoniyat yaratardi?
3. Pensiya tizimining ijtimoiy institut sifatida rolini baholang.

Case 2. Pensiya islohotlari bosqichlari

Vaziyat: 2000-yillarda pensiya jamg'armasi daromadlari yetarli emasligi sababli byudjetdan katta mablag' yo'naltirildi. Bu esa moliyaviy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatdi.

Savollar:

1. Shu davrda qanday islohotlar amalga oshirilgan bo'lishi mumkin?
2. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun qanday yangi mexanizmlar zarur edi?
3. Hozirgi bosqichda pensiya tizimida barqarorlikni oshirish uchun qanday chora-tadbirlar samarali?

Case 3. Zamonaviy sharoitda takomillashtirish yo'nalishlari

Vaziyat: 20 yil davomida faqat norasmiy ishlagan fuqaro pensiya yoshiga yetdi. U jamg'arma badallari to'lamagan. Pensiya olish huquqidan mahrum bo'lish ehtimoli katta.

Savollar:

1. Bu vaziyatda davlat qanday qo'llab-quvvatlash choralari qo'llashi mumkin?
2. Norasmiy mehnatni kamaytirish uchun qanday zamonaviy mexanizmlar samarali bo'ladi?
3. Raqamlashtirish ushbu muammoni bartaraf etishda qanday yordam beradi?

Case 4. Ijtimoiy nafaqalar va xizmatlar

Vaziyat: Kam ta'minlangan 4 farzandli oila mahallaga ijtimoiy nafaqa olish uchun murojaat qildi. Mahalliy komissiya ularning daromad manbalarini tekshirishi zarur.

Savollar:

1. Ushbu oilaga nafaqa tayinlashning asosiy mezonlari nimalardan iborat?
2. Qanday qilib bu jarayonda shaffoflikni ta'minlash mumkin?

3. Agar davlat ijtimoiy yordamni bermasa, bu oilada qanday ijtimoiy muammolar yuzaga keladi?

Case 5. Xalqaro tajriba

Vaziyat: Ba'zi davlatlarda pensiya yoshi 65–67 yosh qilib belgilanmoqda. O'zbekistonda ham shunday islohot joriy etilishi mumkinligi muhokama qilinmoqda.

Savollar:

1. Pensiya yoshini oshirishning ijobiy va salbiy jihatlarini tahlil qiling.
2. O'zbekiston sharoitida pensiya yoshini oshirish to'g'rimi? Nima uchun?
3. Alternativ variant sifatida qanday islohotlarni amalga oshirish mumkin?

Case 6. Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash

Vaziyat: 40 yoshli fuqaro ishlab kelayotib baxtsiz hodisa tufayli nogironlikka uchradi. Unga nogironlik pensiyasi tayinlandi, biroq bu mablag' oila ehtiyojlarini to'liq qoplamaydi.

Savollar:

1. Davlat pensiyadan tashqari qanday ijtimoiy xizmatlarni taqdim etishi kerak?
2. Nogironlar uchun mehnat bozorida qo'shimcha imkoniyat yaratish mexanizmlari nimalardan iborat?
3. Ijtimoiy tenglikni ta'minlashda nodavlat tashkilotlarining o'rni qanday?

Case 7. Raqamlashtirish orqali shaffoflik

Vaziyat: Bir fuqaro pensiya tayinlash jarayonida turli idoralarda hujjat to'plashda qiyinchilikka duch keldi. Elektron bazalar yetarli emasligi sababli hujjatlar ko'p bora yo'qolib ketmoqda.

Savollar:

1. Bu muammoni bartaraf etish uchun qanday raqamli mexanizmlarni joriy etish mumkin?
2. Onlayn pensiya hisob-kitob tizimining afzalliklari nimada?
3. Raqamlashtirish ijtimoiy ta'minot tizimida korrupsiyani kamaytirishga qanday ta'sir qiladi?

VI. NAZORAT SAVOLLARI

1. O‘zbekistonda davlat pensiya ta‘minotining huquqiy asoslarini belgilovchi asosiy qonun qaysi?
2. Pensiya tizimida sug‘urta badallarining o‘rni va ahamiyati nimadan iborat?
3. Pensiya yoshini belgilashda qaysi omillar inobatga olinadi?
4. Pensiya tizimidagi islohotlar jarayonida xalqaro tajribadan foydalanishning afzalliklari nimada?
5. O‘zbekistonda ijtimoiy ta‘minot tizimini moliyalashtirish manbalari qaysilar?
6. Pensiya tizimida “adolat” tamoyili qanday amalga oshiriladi?
7. Pensiya tizimini takomillashtirishda raqamlashtirishning ijtimoiy foydasi nimada ko‘rinadi?
8. Davlat pensiya ta‘minotining ijtimoiy barqarorlikka ta‘siri qanday?
9. Jahonda qo‘llaniladigan “uch pog‘onali pensiya modeli”ning har bir pog‘onasini izohlang.
10. Pensiya tizimidagi barqarorlikni ta‘minlash uchun davlat va jamiyat hamkorligining o‘rni nimada?
11. O‘zbekiston pensiya ta‘minoti tizimidagi islohotlarning asosiy maqsadi nimadan iborat?
12. Pensiya tizimidagi islohotlarni o‘rganishning zarurati nimada ko‘rinadi?
13. Pensiya tizimidagi islohotlarning qaysi bosqichlarini bilasiz?
14. Pensiya tizimidagi islohotlarning asosiy yo‘nalishlarini izohlang.
15. O‘zbekistonda amaldagi ijtimoiy ta‘minot tizimining tarkibini sanab bering.
16. Ijtimoiy ta‘minot tizimining maqsadi nimadan iborat?
17. O‘zbekiston ijtimoiy ta‘minot tizimining vazifalarini tushuntiring.
18. Davlat pensiya ta‘minoti tushunchasini izohlang.
19. Pensiya ta‘minoti davlatning ijtimoiy instituti sifatida qanday ahamiyatga ega?
20. Davlat pensiya ta‘minoti tizimi orqali fuqarolarga qanday kafolatlar yaratiladi?
21. Jahonda pensiya ta‘minotining asosiy modellarini sanab bering.
22. Uch pog‘onali pensiya tizimi qanday tashkil etiladi?
23. Rivojlangan davlatlarda pensiya ta‘minotining o‘ziga xos jihatlari nimada?
24. Davlatning pensiya ta‘minoti borasidagi siyosati qanday mazmunga ega?
25. Pensiya siyosatining ijtimoiy vazifalarini tushuntiring.
26. Pensiya siyosatining iqtisodiy vazifalari nimalardan iborat?
27. Davlat pensiya siyosatida adolat tamoyili qanday ta‘minlanadi?
28. Zamonaviy sharoitda pensiya ta‘minoti mexanizmlarini takomillashtirishning asosiy yo‘nalishlari qaysilar?
29. Pensiya tizimini raqamlashtirish va elektronlashtirish qanday imkoniyatlarni beradi?
30. Pensiya tizimining moliyaviy barqarorligini ta‘minlash uchun qanday mexanizmlar qo‘llaniladi?

VII. GLOSSARIY

Tushuncha	Izoh
Adolat tamoyili	Pensiya va nafaqalarni ish staji va to'langan badallarga mutanosib belgilash prinsipi
Badal (sug'urta badali)	Ishchi va ish beruvchi tomonidan Pensiya jamg'armasiga to'lanadigan majburiy to'lov
Bandlikni ta'minlash	Ishsizlarga yordam ko'rsatish, ish topish va qayta tayyorlash orqali qo'llab-quvvatlash
Davlat ijtimoiy nafaqasi	Kam ta'minlangan, nogiron yoki bola parvarishi bilan band oilalarga moddiy yordam
Davlat pensiya ta'minoti	Fuqarolarga yosh, nogironlik yoki boquvchisini yo'qotganlik asosida pensiya tayinlash tizimi
Ijtimoiy institut	Jamiyat ehtiyojlarini qondiruvchi tizim va mexanizmlar majmuasi (masalan, pensiya tizimi)
Ijtimoiy xizmatlar	Keksalar, nogironlar va bolalarga uyda parvarish yoki internat orqali ko'rsatiladigan yordam
Ijtimoiy ta'minot tizimi	Aholining ijtimoiy xavflarda yashash darajasini saqlashga qaratilgan choralar yig'indisi
Keys-stadi (keys)	Amaliy mashg'ulotlarda muammoni hal qilish uchun vaziyatni tahlil qilish usuli
Moliyaviy barqarorlik	Pensiya va nafaqalarni o'z vaqtida to'lash uchun mablag' yetarliligini ta'minlash holati
Mustaqil pensiya tizimi	Davlat byudjetidan alohida faoliyat yurituvchi pensiya jamg'armasi tizimi
Nodavlat pensiya jamg'armalari	Fuqarolar tomonidan ixtiyoriy ravishda tashkil qilinadigan qo'shimcha pensiya tizimlari
Pensiya	Fuqaroning yosh, nogironlik yoki boquvchisini yo'qotganlik asosida muntazam oladigan to'lovi
Pensiya islohotlari	Pensiya tizimini zamon talablariga moslashtirishga qaratilgan o'zgarishlar majmui
Pensiya jamg'armasi	Sug'urta badallari hisobiga shakllantiriladigan davlat fondi
Raqamlashtirish	Pensiya va ijtimoiy nafaqalarni elektron tizimlar orqali hisoblash va boshqarish
Sug'urta prinsipi	Pensiya miqdori ish staji va badallar hajmiga bog'liq bo'lish tamoyili
Shaffoflik	Ijtimoiy ta'minot tizimida barcha hisob-kitoblarning ochiq va nazorat qilinishi

VIII. ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O'zbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko' taramiz. 1-jild. – T.: “O'zbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. T.: “O'zbekiston”, 2018. – 507 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo' ladi. 3-jild.– T.: “O'zbekiston”, 2019. – 400 b.
5. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O'zbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida”gi Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 12-iyundagi “Oliy ta'lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida”gi PF-4732-sonli Farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-maydagi “O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5729-son Farmoni.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-avgustdagi “Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to'g'risida”gi PF-5789-sonli Farmoni.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 23-sentabrdagi “Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi 797-sonli Qarori.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF-5847- sonli Farmoni.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabr “Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF-6097-sonli Farmoni.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-fevraldagi “Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-4996-son Qarori.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi PF-60-son Farmoni.

12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-yanvardagi “Respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini samarali yo‘lga qo‘yishga doir birinchi navbatdagi tashkiliy chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-14-sonli Farmoni.

13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi ““O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-son Farmoni.

14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi “Aholi va davlat xizmatchilarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi bilimlarini uzluksiz oshirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-228-son Qarori.

III. Maxsus adabiyotlar

1. Oliy ta‘limning meyoriy - huquqiy xujjatlari to‘plami. -T., 2013.

2. B.I.Ismailov, I.I.Nasriyev Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha idoraviy chora-tadbirlarning samaradorligini oshirish masalalari//O‘quv-uslubiy qo‘llanma. - T.:O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi, O‘zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi. Sudyalar oliy maktabi, 2020.-272 b.

3. Юсуфжанов О., Усманова С. Зарубежный опыт противодействия коррупции. // -Т.: Адвокат, 2016. №5 - 59-62б.

4. O‘rinov V. O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim muassasalarida ECTS kredit-modul tizimi: asosiy tushunchalar va qoidalar. O‘quv qo‘llanma. Nyu Bransvik Universiteti, 2020.

5. The European Higher Education Area. - Joint Declaration of the Ministers of Education. - Bologna, 1999, 19 June.

6. Shaping our Own Future in the European Higher Education Area // Convention of European Higher Education Institutions. - Salamanca, 2001, 29-30 march.

7. Виртуальная реальность как новая исследовательская и образовательная среда. Церфуз Д.н. и др. // ЖУРНАЛ [Научно-аналитический журнал «Вестник Санкт-Петербургского университета Государственной противопожарной службы МЧС России»](#), 2015. – с.185-197.

8. Ibraymov A.YE. Masofaviy o‘qitishning didaktik tizimi. Metodik qo‘llanma. – T.: “Lesson press”, 2020. -112 b.

9. Игнатова Н. Ю. Образование в цифровую эпоху: монография. М-во образования и науки РФ. – Нижний Тагил: НТИ (филиал) УрФУ, 2017. – 128 с. http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/54216/1/978-5-9544-0083-0_2017.pdf

10. Кирьякова А.В, Ольховая Т.А., Михайлова Н.В., Запорожко В.В. Интернет-технологии на базе LMS Moodle в компетентностно-ориентированном образовании: учебно-методическое пособие / А.В. Кирьякова, Т.А. Ольховая, Н.В. Михайлова, В.В. Запорожко; Оренбургский гос. ун-т. – Оренбург: ОГУ, 2011. – 116 с. http://www.osu.ru/docs/fpkp/kiryakova_internet_technologies.pdf

11. Кононюк А.Е. Облачные вычисления. – Киев, 2018. – 621 с.

12. Oliy ta‘lim tizimini raqamli avlodga moslashtirish konsepsiyasi. Yevropa Ittifoqi Erasmus+ dasturining ko‘magida. https://hiedtec.ecs.uniruse.bg/pimages/34/3_UZBEKISTAN-CONCEPT-UZ.pdf

13. Emelyanova O. A. Ta‘limda bulutli texnologiyalardan foydalanish // Yosh olim. - 2014. - № 3. - С. 907-909.

14. Moodle LMS tizimida masofaviy kurslar yaratish. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. – T.: Toshkent farmatsevtika instituti, 2017.

15. M.Xurramov. Oliy ta'lim muassasalari faoliyatiga sun'iy intellekt texnologiyasini joriy etish [Matn]: metodik qo'llanma / M.Xurramov. K.Xalmuratova. – T.: “Yetakchi nashriyoti”, 2024. – 28 b.

16. Тенденци и развития высшего образования в мире и в России. Аналитический доклад-дайджест. - М., 2021.- 198 с.

17. A.S. Zikriyoyev. Dunyo universitetlari reytingidagi tadqiqotchi olimlar orasida o'zingizni kashf qiling. -T.: Navro'z,2020. ISBN.9789943659285

18. Sherzod Mustafakulov, Aziz Zikriyoev, Dilnoza Allanazarova, Tokhir Khasanov, Sokhibmalik Khomidov. Explore Yourself Among World – Class Researchers. Grand OLEditor, Tashkent 2019, ISBN: 8175 25766-0.

19. Ackoff, Russell L., Scientific Method, New York: John Wiley & Sons, 1962.

20. Barzun, Jacques & Graff. F. (1990). The Modern Researcher, Harcourt, Brace Publication: New York.

21. Muslimov N.A va boshqalar. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. O'quv-metodik qo'llanma. – T.: “Sano-standart”, 2015. – 208 b.

22. Muslimov N.A va boshqalar. Pedagogik kompetentlik va kreativ asoslari. O'quv-metodik qo'llanma. – T.: “Sano-standart”, 2015. – 120 b.

23. Печеркина, А. А. Развитие профессиональной компетентности педагога: теория и практика [Текст] : монография / А. А. Печеркина, Э. Э. Сыманюк, Е. Л. Умникова : Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург : [б.и.], 2011. – 233 с.

24. О.С. Фролова. Формирование инновационной компетенции педагога в процессе внутришкольного повышения квалификации. Дисс.к.п.н. Воронеж 2018.

25. Компетенции педагога XXI века [Электронный ресурс]: сб. материалов респ. конференции (Минск, 25 нояб. 2021 г.) / М-во образования Респ. Беларусь, ГУО «Акад. последиплом. образования», ОО «Белорус. пед. о-во». – Минск: АПО, 2021.

26. Ishmuhamedov R.J., M.Mirsoliyeva. O'quv jarayonida innovatsion ta'lim texnologiyalari. – T.: «Fan va texnologiya», 2017, 60 b.

27. Ishmuhamedov R, Mirsoliyeva M, Akramov A. Rahbarning innovatsion faoliyati. – T.: “Fan va texnologiyalar”, 2019.- 68 b.

28. Коджаспирова Г.М. Педагогика в схемах, таблицах и опорных конспектах./ -М.:Айрис-пресс, 2016.

29. Натанзон Э. Ш. Приемы педагогического воздействия. - М, 2012. - 202 с.

30. Сергеев И.С. Основы педагогической деятельности: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2014.

31. Каримова В.А., Зайнутдинова М.Б. Информационные системы. - Т.: Алоқачи. 2017. - 256 с.

32. Креативная педагогика. Методология, теория, практика. / под. ред. Попова В.В., Круглова Ю.Г.-3-е изд.–М.: “БИНОМ. Лаборатория знаний”. 2012. – 319 с.

33. Mamatov B.S. Pensiya jamg'armasi faoliyati. O'quv qo'llanma. – T.: “Barkamol fayz media”, 2017, 280 b.

34. Павленок П. Д., Руднева М. Я. Технологии социальной работы с различными группами населения: Учеб. пособие / Под ред. П. Д. Павленка. Москва: ИНФРА-М, 2010.

35. Pensiya tizimini rivojlantirishning xorij tajribasi: Darslik/ A.V. Vaxabov, Sh.X. Xajibakiyev, B.B. Baxtiyorov, J.N. Fayzullayev, Sh.R. Raxmanov, D.SH. Odinayev; - T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2018. – 400 b.

36. Платонова Н. М. ПЗ75 Инновации в социальной работе: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / Н. М. Платонова, М.Ю. Платонов. – 2-е изд., стер. – Москва: Издательский центр «Академия», 2012. – 256 с. – (Сер. Бакалавриат).

37. Савинов Л. И. Социальная работа с детьми в семьях разведенных родителей: Учебное пособие / Л. И. Савинов, Е. В. Камышова. – 5-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2012. – 260 с.

38. Социальная работа с различными группами населения. Под редакцией Н.Ф.Басова. – Москва. 2017.

39. William Rice. Moodle E-Learning Course Development - Third Edition. Packt Publishing - ebooks Account; 3 editions 2015. - 350 pp.

40. Yusupbekov N.R., Aliev R.A., Aliev R.R., Yusupbekov A.N. Boshqarishning intellectual tizimlari va qaror qabul qilish. –T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" DIN. 2015. – 572 b.

41. A.Haitov, M.Ziyadullayev. O'zbekistonda pensiya ta'minoti va xorij tajribasi. T.: "Adolat" 2009.

42. Социальная работа с различными группами населения. Под редакцией Н.Ф.Басова. – Москва. 2017.

43. Теория и методика социальной работа. Отв. редактор Т.В.Майкин. – Москва. 2017.

44. Технологии социальной работы с молодежью. Под редакцией Н.Ф.Басова. – Москва. 2018.

45. Умурзаков Б.Х. Проблемы пенсионного обеспечения в условиях рыночных отношений. Т.: "Фан", 2005.

46. Usmonov B.SH., Habibullayev R.A. Oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish. O'quv qo'llanma. T.: "Tafakkur" nashriyoti, 2020 - 120 b.

47. Холостова Е. И. Социальная работа: Учебник для бакалавров / Е.И. Холостова. – Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и к», 2012. – 612 с.

IV. Elektron ta'lim resurslari

1. www.edu.uz.
2. www.aci.uz.
3. www.ictcouncil.gov.uz.
4. www.lib.bimm.uz
5. [www. Ziyonet. Uz](http://www.Ziyonet.Uz)
6. www.sciencedirect.com
7. www.acs.org
8. www.nature.com
9. <http://www.kornienko-ev.ru/BCYD/index.html>.